

EĞİTİMDE MÜZAKERE VE ARABULUCULUK BECERİLERİNİN KAZANILMASI

Doç. Dr. Mustafa Serdar ÖZBEK
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk
(Medenî Usûl, İcra ve İflâs Hukuku)
Anabilim Dalı Öğretim Üyesi/Arabulucu
mozbek77@hotmail.com

ÖZET: Müzakere ve arabuluculuk hünerleri eğitimi, gençlerin sorun çözücü bir yaklaşım kazanması için tasarlanmıştır. Uygulamada arabuluculuk yaklaşımı, barışçıl sınıf yaklaşımı ve barışçıl okul yaklaşımı gibi farklı anlaşmazlık çözüm eğitimi yaklaşımları vardır. Gençler, sorun çözücü bir karakter kazanmak için müzakere hünerlerini öğrenmelidirler. Müzakere ve arabuluculuk becerileri eğitimi ilkeli müzakerenin unsurlarından oluşur. Sadece gençler değil fakat arabuluculuk yapmak isteyen kişiler de bu faaliyete başlamadan önce eğitim almalı ve bu işi yaptıkları sürece meslek içi eğitim almayı sürdürmelidirler. Bu tür bir eğitim alternatif uyuşmazlık çözümü ve müzakere hünerleri yanında arabuluculuğun uygulandığı alanlar, iletişim teknikleri, soru sorma ve müzakere teknikleri, müzakere yönetimi, uyuşmazlık analizi ve etik kurallarına ilişkin hünerleri kazandırmayı amaçlamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anlaşmazlık Çözüm Eğitimi, Müzakere, Arabuluculuk, İşbirliğine Dayalı Orun Çözme.

Acquiring Negotiation and Mediation Skills in Education

ABSTRACT: Negotiation and mediation skills training should designed for youths to gain structured problem solving approach. There are different approaches to conflict resolution education in practice such as the mediation approach, the peaceable classroom approach or the peaceable school approach. It is necessary to teach negotiation skills to youths to acquiring problem solving processes. Negotiation and mediation skills training encompass the principled negotiation elements. Not only youths but also persons to act as mediators should receive training prior to such a mission and continue to receive in-service training as long as they do such jobs. Such training should aim to provide competency skills on alternative dispute resolution and negotiation skills as well as exercise areas of mediation, communication principles,

question and negotiation techniques, negotiation management, dispute analysis and ethical rules.

Keywords: Conflict Resolution Education, Negotiation, Mediation, Collaborative Problem Solving.

GİRİŞ

Günümüzün bilgi teknolojilerine dayalı çağdaş toplum hayatında, sosyal ve hukukî ilişkiler giderek karmaşıklaşmış, buna bağlı olarak uyumsuzluklar çeşitlenmiş ve artmış ve adalet sisteminden olan beklentiler yükselmiştir. Toplumsal değişim ve gelişimin hızına yetişmekte çoğu zaman zorlanan adalet sisteminin, değişen ve gelişen ihtiyaçlara uyum sağlama zorunluluğu, hukuk eğitimi ve tatbikatında da gerekli uyarlamaların yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır¹. Bu gelişim ve değişim sürecinin doğal sonucu olarak da, adalet sisteminin hak arayanlara sunduğu pahalı, uzun süren, yıpratıcı ve karmaşık uyumsuzluk çözüm usûlü, yerini alternatif uyumsuzluk çözüm yollarına terk etmeye başlamıştır. 21. yüzyılın çağdaş hukuk doktrinleri ile adalet reformlarının düşünsel temelini teşkil eden adalete erişim akımının² en önemli kazanımlarından biri de, hiç kuşkusuz

¹ **Konuralp**, Halûk: Adil Yargılanma Hakkı Açısından Hukuk Usulünde Çözüm Arayışları (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, 2005/14, s.65-79), s.67.

² Adalete erişim akımının düşünsel temeli hakkında geniş bilgi için bkz. **Backhouse**, Constance: What is Access to Justice? (Access to Justice for a New Century: The Way Forward, Toronto 2005, s.113-145); **Cappelletti**, Mauro: Human Rights and the Proceduralist's Role (International Perspectives on Civil Justice: Essays in Honour of Sir Jack I.H. Jacob, Q.C., London 1990, s.1-10); **Cappelletti**, Mauro/**Garth**, Bryant: Access to Justice: The Newest Wave in the World-Wide Movement to Make Rights Effective (Buffalo Law Review 1978, Vol. 27, s.181-292); **Cappelletti**, Mauro/**Garth**, Bryant: International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. XVI, Civil Procedure, Chapter 1, Introduction-Policies, Trends and Ideas in Civil Procedure, Boston 1987, s.69 vd.; **Cappelletti**, Mauro/**Garth**, Bryant: Access to Justice as a Focus of Research (Windsor Yearbook of Access to Justice 1981, Vol. 1, s.9-25); **Elveriş**, İdil: Avukatlığa İlişkin Mevcut Düzenlemeler ve Yaratıldığı Adalete Erişim Sorunları (Prof. Dr. Özer Selçi'ye Armağan, Ankara 2006, s.179-202); **Francioni**, Francesco: The Rights of Access to Justice under Customary International Law (Access to Justice as a Human Right, Oxford University Press 2007, s.1-55); **Kastenmeier**, Robert W./**Remington**, Michael J.: Court Reform and Access to Justice: A Legislative Perspective (Harvard Journal on Legislation 1979, Vol. 16, s.301-342); **Macdonald**, Roderick A.: Access to Justice in Canada Today: Scope, Scale and Ambitions (Access to Justice for a New Century: The Way Forward, Toronto 2005, s.19-112); **Moorhead**, Richard: Access to Justice (Encyclopedia of Law and Society: American and Global Perspectives, Vol. 1, Los Angeles 2007, s.13-18); **Özbek**, Mustafa: Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketinin Ortaya Çıkardığı Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (AÜHFD 2002/2, s.121-162); **Özbek**, Mustafa: Sosyal Devletin Gereği: Adalete Erişim (MİHDER 2006/2, s.907-927); **Özbek**, Mustafa S.: Report on Alternative Dispute Resolution within the Context of Better Access to Justice (DEÜHFD, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, 2009/Özel Sayı, İzmir 2010, s.453-507); **Penner**, Roland: Access to Justice and Law Reform (Windsor Yearbook of Access to Justice 1981, Vol. 1, s.338-350); **Rhode**, Deborah L.: In the Interests of Justice: Reforming the Legal Profession, New York 2000; **Rhode**, Deborah L.: Access to Justice, New York 2004; **Roderick**, A. Macdonald: Access to Justice and Law Reform 1 (Windsor Yearbook of Access to Justice 1990, Vol. 10, s.287-337); **Smith**, Roger: Achieving Civil Justice: Appropriate Dispute Resolution for the 1990s, London 1996; **Storskrubb**, Eva/**Ziller**, Jacques: Access to Justice in European Comparative Law (Access to Justice as a Human Right, Oxford University Press 2007, s.177-203); **Susskind**, Richard: The End of Lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services, New York 2008.

alternatif uyuşmazlık çözümünün (*Alternative Dispute Resolution*, ADR) yaygınlaştırılması olmuştur³.

Çağdaş hukuk sistemlerinde, mücadelecî anlaşmazlık çözüm yollarının daima son çare olması gerektiği kabul edilmektedir. Çünkü mücadelecî anlaşmazlık çözüm yolları, çekişmeli bir süreçte hak temelli bir tahlil yapılması esasına dayanır, sürece katılan tarafları yıpratır, masraflıdır, sonuçta kazanan tarafı bile nadiren tam olarak tatmin eder ve bu süreçte daima kaybeden bir taraf vardır⁴. Hâlbuki eğitilmiş bireylerden müteşekkîl, bilgi teknolojilerine dayalı toplumlar da, işbirliğine dayalı ve menfaat temelli müzakerelerin egemen olduğu anlaşmazlık çözüm yolları tercih edilir. Bu sayede sorun çözücü yaklaşım ve müşterek karar verme süreci, hukuk sektöründe yaygın bir kullanım alanı kazanmıştır. Günümüzde sadece hukuk ve ceza uyuşmazlıklarında değil, idareyle birey arasında doğan, idarenin taraf olduğu, adli yargı ve idari yargının görevine giren uyuşmazlıkların çözümünde bile bireyler, uzlaşmaya dayalı karar verme yolla-

³ Adalete erişim doktrininin önemli fikir ürünlerinden olan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları hakkında geniş bilgi için bkz. **Alexander**, Nadja Marie: *Global Trends in Mediation: Riding the Third Wave* (Global Trends in Mediation, Alphen aan den Rijn 2006, s.1-36); **Brown**, Henry/**Marriott**, Arthur: *ADR Principles and Practice*, London 1999; **Costello** J., Edward: *To mediate or not to mediate...* (The Arbitration and Dispute Resolution Law Journal 1998, Vol. 7, s.25-30); **Folberg**, Jay/**Taylor**, Alison: *Mediation, A Comprehensive Guide to Resolving Conflicts Without Litigation*, San Francisco 1984; **Goldberg**, Stephen B./**Sander**, Frank E.A./**Rogers**, Nancy H.: *Dispute Resolution, Negotiation, Mediation and Other Processes*, New York 1999; **İldır**, Gülgün: *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü* (Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler), Ankara 2003; **Kekeç**, Elif Kismet: *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*, Ankara 2014; **Kovach**, Kimberlee K.: *Mediation, Principles and Practice*, St. Paul 2004; **Kovach**, Kimberlee K.: *Mediation* (The Handbook of Dispute Resolution, San Francisco 2005, s.304-317); **Mackie**, Karl/**Miles**, David: *William Marsh, Tony Allen, The ADR Practice Guide, Commercial Dispute Resolution*, London 2000; **Niemic**, Robert J./**Stienstra**, Donna/**Ravitz**, Randall E.: *Guide to Judicial Management of Cases in ADR*, Federal Judicial Center 2001; **Nolan-Haley**, Jacqueline M.: *Alternative Dispute Resolution in a Nutshell*, St. Paul 2001; **Özbek**, Mustafa: *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarına Genel Bir Bakış* (GSÜHFD, Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan, 2004/1, s.261-292); **Özbek**, Mustafa: *Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması* (Prof.Dr. Özer Seliçi'ye Armağan, Ankara 2006, s.441-502); **Özbek**, Mustafa: *Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü* (TBBD 2007/68, s.265-320); **Özbek**, Mustafa: *Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi* (AÜHFD 2007/1, s.183-231); **Özbek**, Mustafa Serdar: *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, C. 1, 2, Ankara 2016; **Özbek**, Mustafa: *Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi'nin Tahlili* (MÜHF-HAD, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, 2014/1, s.1119-1156); **Palmer**, Michael/**Roberts**, Simon: *Dispute Resolution, Alternative* (Encyclopedia of Law and Society: American and Global Perspectives, Vol. 1, Los Angeles 2007, s.421-426); **Plapinger**, Elizabeth/**Shaw**, Margaret: *Court ADR: Elements of Program Design*, CPR Institute for Dispute Resolution, New York 1997; **Plapinger**, Elizabeth/**Stienstra**, Donna: *ADR and Settlement in the Federal District Courts, a sourcebook for judges & lawyers*, Federal Judicial Center and CPR Institute for Dispute Resolution 1996; **Tanrıver**, Süha: *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk* (TBBD 2006/64, s.151-177); **Tanrıver**, Süha: *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Arabuluculuk Kurumuna Hukukî ve Sosyolojik Bir Bakış* (Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, Ankara 2006, s.821-842); **Tanrıver**, Süha: *Arabuluculuk ve Uzlaştırma Kavramları ve Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı'nın Değerlendirilmesi* (ICC Türkiye Milli Komitesi, Milletlerarası Tahkim Semineri, 21 Mart 2008 Ankara, s.77-106); **Ware**, Stephen J.: *Alternative Dispute Resolution*, St Paul 2001.

⁴ **Menkel-Meadow**, Carrie: *The Trouble with the Adversary System in a Postmodern, Multicultural World* (William and Mary Law Review 1996, Vol. 38, s.5-44), s.6-11.

rının arayışına girmişlerdir. Artık daha talepkâr olan bireyler, devletten, idarî uyuşmazlıkların mahkemeler eliyle değil, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarıyla çözülmesi için gereken hukukî ve fiilî ortamı sağlamasını istemektedirler⁵.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının, mahkemelerin yerine ikame edilen yollar topluluğu olmadığı ve olmaması gerektiğinde tereddüt yoktur⁶. ADR, her türlü meseleye uygulanacak yegâne hukuk reçetesi de değildir kuşkusuz. Nitekim günümüzde ADR kısaltmasını “alternatif uyuşmazlık çözümü” yerine “uygun uyuşmazlık çözümü” (*Appropriate Dispute Resolution*) olarak kullanan görüşlerin sayısı az değildir⁷.

ADR, uyuşmazlığa düşen kişileri, aralarındaki anlaşmazlıkları kendilerinin çözmeleri, çatışan taleplerine daha esnek ve üretken çözümler üretebilmeleri ve bunu daha az karmaşık, daha az masraflı ve daha hızlı bir süreçte yapmaları için teşvik eden fikirler demetidir. ADR fikrinin toplumda gereken yeri bulabilmesi ve hedeflenen bireysel ve sosyal barışı sağlama amacına ulaşabilmesi için, fertlere *çatışma kültürü* yerine *uzlaşma kültürünün* aşılması şarttır. Toplum kuralları, kültür yapısının önemli bir kısmını oluşturur ve kişiler arasındaki ilişkilerin biçimini etkiler. Bu bağlamda bireylerin karşılaştıkları uyuşmazlıkları çözmek için tercih ettikleri çözüm yollarının, toplumdaki hâkim kültürle yakından bağlantısı vardır⁸. Uyuşmazlıkların ortaya çıkış sebepleri ve çözüm yolları, toplum kurallarının etkisindeki ilişki ve iletişim kurma biçimine göre şekillen-

⁵ **European Committee on Legal Cooperation**: 75th meeting, Revised Draft Recommendation Rec (2001) XX on Alternatives to Litigation between Administrative Authorities and Private Parties and Explanatory Memorandum, Strasbourg 2001, s.2-3; **European Committee on Legal Co-operation/Project Group on Administrative Law**: Draft Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on Alternative Means of Settling Disputes between Administrative Authorities and Private Parties, Think paper regarding the possible inclusion of Ombudsmen in the draft recommendation, Strasbourg 2001, s.2-3; **Council of Europe**: The Administration and you, Principles of administrative law concerning the relations between administrative authorities and private persons, A handbook, Germany 1996, s.37-43; **Council of Europe**: Alternatives to Litigation between Administrative Authorities and Private Parties: Conciliation, Mediation and Arbitration Proceedings, Multilateral Conference, Lisbon (Portugal), 31 May-2 June 1999, Germany 2000, s.6 vd.; **Council of Europe**: Alternatives to Litigation between Administrative Authorities and Private Parties, Recommendation Rec (2001) 9 and explanatory memorandum, Council of Europe 2002, s.5-6; **Özbek**, Mustafa: İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I) (TBBD 2005/56, s.90-132), s.94-99; **Özbek**, Mustafa: İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (II) (TBBD 2005/57, s.82-134), s.84-88; **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.914-923.

⁶ **Kekeç** s.57-59; **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.198-210; **Street**, Laurence: The language of alternative dispute resolution (The Arbitration and Dispute Resolution Law Journal, 1992/September, Vol. 1, s.144-148), s.145 vd.; **Street**, Laurence: Mediation and the judicial institution (The Arbitration and Dispute Resolution Law Journal, 1997, Vol. 6, s.88-90), s.89 vd.; **Şahin Ceylan**, Şule: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, İstanbul 2009, s.119.

⁷ **Acton**, Kenneth W.: The Impact of Mediation on Legal Education and on the Profession (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.256-260), s.256.

⁸ **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.142-148; **Özsumcu**, Seda: Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış, İstanbul 2013, s.35; **Şahin Ceylan** s.106-107.

diğinden, toplumda uzlaşma kültürünün egemen kılınması, çocuklara temel eğitimden başlaması gereken bir faaliyettir⁹.

Mücadeleci anlaşmazlık çözüm yollarının yerini işbirliğine dayalı anlaşmazlık çözüm yollarına terk etmeye başlamasıyla, eğitim sisteminde de, bu yolların öğretilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda şu dört aşamada hukukçuların ve toplumun eğitilmesi gerekmektedir:

1. Hukuk fakültesi öncesi eğitim,
2. Hukuk fakültesindeki eğitim,
3. Hukuk mesleğine başlangıç eğitimi (hâkim, savcı, avukat ve noter adaylarının staj eğitimi),
4. Süreklilik gösteren meslek içi eğitim¹⁰.

Gençlere anlaşmazlık (çatışma) çözümü eğitimi verilmesinin amacı, gençlerin, birbirleri arasındaki şahsî ayrılık ve anlaşmazlıkların (çatışmaların) uzlaşmayla giderilmesinde yapıcı, yaratıcı ve işbirliğine dayalı bir sorun çözme yoluna başvurabilmelerini sağlamaktır. Çatışma olgusu beşerî yapıya yabancıdır. İnsan fıtratında çatışma değil, sulh ve huzur arayışı vardır. Kişiler arasında yaşanan çatışmalar, kişileri olumsuz etkileyen bir çatışma döngüsüne soktuktan, arabuluculuk yoluyla bu olumsuz çatışma döngüsü olumluya çevrilmeli ve buna çocukluk döneminden itibaren başlanmalıdır. İnsan doğasına aykırı olan çatışma stresi, yetişkinlerden daha fazla çocukları etkiler. Arabuluculuk sürecinde üçünü kişinin katılımı, çocukların çatışma ortamının yarattığı ruh hâlinde kurutulması için gereken motivasyonu sağlamaktadır¹¹.

Birçok ülkede ilk ve orta eğitim düzeyindeki okullarda başarıyla uygulanan akran arabuluculuğu (*peer mediation*), şiddet ve disiplin cezalarının azaltılması, okul ikliminin daha ılımlı bir havaya sokulması ve öğrencilerin kendileri için gerekli olan hayat bilgisi ile beşerî hünerleri kazanmasını hedeflemektedir¹².

⁹ **Fleming**, Robben W.: Reflections on the ADR Movement (Cleveland State Law Review 1968, Vol. 34, s.519-529), s.519, 528; **Özbek**, Mustafa: Arabuluculuk Eğitimi (Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 4, 11 Ocak-15 Ocak 2010, Ankara Barosu 2011, s.46-51), s.47; **Tekin**, Uğur: Almanya Gençlik Ceza Adaleti Sisteminde Gençlik Yardım Hizmetleri (II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: "Yargı Öncesi ve Yargılama Süreci", Ankara 2003, s.187-197), s.194.

¹⁰ **Acton** s.258.

¹¹ **Bush**, Robert A. Baruch/**Folger**, Joseph P.: Arabuluculuk ve Getirileri, Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı (Çev. Gamze Sart), Ankara 2013, s.59-61.

¹² **Haft**, William S./**Weiss**, Elaine R.: Peer Mediation in Schools: Expectations and Evaluations (Harvard Negotiation Law Review 1998 Vol. 3, s.213-270), s.213; **Özbek**, Mustafa: Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları ve Çocuk Arabuluculuğu (Prof.Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan, İstanbul 2008, s.449-466), s.451-454; **Özbek**, Mustafa: Çocuk Adalet Sisteminde Onarıcı Adalet Anlayışı ve Çocuk Arabuluculuğu (Uluslararası Çocuklar için Adalet Sempozyumu, 5-7 Aralık 2012 Ankara, Adalet Bakanlığı, Türkiye Adalet Akademisi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, UNICEF Türkiye, Ankara 2013, s.27-53), s.31-32.

Okullarda verilen anlaşmazlık çözüm eğitimi, bu kapsamda şu üç unsurdan müteşekkildir:

- 1) Sorun çözme ilkelerinin tespiti,
- 2) Plânlanmış bir sorun çözme sürecinin oluşturulması,
- 3) Kişiler arasında ve gruplar içinde yaratıcı işbirliği hünelerlerinin geliştirilmesi.

Anlaşmazlık çözümü eğitiminin düşünsel temeli şu şekilde özetlenebilir¹³:

- 1) Kişiler arasında karşılaşılan uyuşmazlıklar olağan ve doğal vâkıalardır.
- 2) Kişiler arasında farklılıklar olduğu kabul edilmeli, bu farklılıklar olgunluk ve hoşgörüyle karşılanmalıdır.
- 3) Uyuşmazlıklar, çözüm yaratma fırsatı olarak görülür ve bu bakış açısıyla hareket edilirse, olumlu neticeler doğurabilirler.
- 4) Uyuşmazlığın tarafları, birbirleriyle olan ilişkilerinde, güvenli ve birbirlerinin yeteneklerinden yararlanan bir tutum içerisinde olurlarsa, ortaya çıkan iklim kişilerin kendilerine güvenmelerini ve her iki tarafın da ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlar.

Anlaşmazlık çözüm eğitimi, “ilkeli müzakerenin” (*principled negotiation*) esaslarını içerir. Bu esaslar, kişilerin sorunlardan ayrılması, konular üzerinde değil menfaatler üzerinde yoğunlaşılması, her iki tarafın da karşılıklı kazançlı çıkacağı seçenekler geliştirilmesi ve objektif ölçütlerin kullanılmasını gerektirir. Uyuşmazlık çözüm eğitiminin konusunu oluşturan olan anlaşmazlık çözüm hüneleri, bu dört ilkenin, plânlanmış bir sorun çözme sürecinde uygulanması için gereken özel bilgileri içerir¹⁴.

Anlaşmazlık çözüm eğitimi, üç temel sorun çözüme yöntemi kullanır. Bu yöntemler; “müzakere” (*negotiation*), “arabuluculuk” (*mediation*) ve doktrinde “mutabakata dayalı karar verme” olarak da adlandırılan “grup hâlinde sorun çözme”dir (*group problem solving*). Müzakere, uyuşmazlığa düşmüş iki tarafın, üçüncü kişinin yardımı olmadan, bu uyuşmazlığı çözmek amacıyla birlikte çalışmak üzere yüz yüze bulunduğu bir sorun çözme yöntemidir. Aynı şekilde arabuluculuk, ihtilaflı tarafların aralarındaki uyuşmazlığı çözmek için birlikte çaba göstermek üzere yüz yüze toplandıkları ve arabulucu adındaki üçüncü kişinin kendilerine yardımcı olduğu bir sorun çözme yoludur. Grup hâlinde sorun çöz-

¹³ Özbek-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.130-139.

¹⁴ Fisher, Roger/Ury, William/Patton, Bruce: Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving in, New York 1991, s.17 vd. Kitabın Türkçe tercümesi için bkz. Fisher, Roger/Ury, William/Patton, Bruce: ‘Evet’ Boyun Eğmeden Anlaşmaya Varmak (Çev. Fatma Güven Burakreis), İstanbul 2008. Ayrıca bkz. Demir, Şamil: Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi, Ankara 2014, s.270 vd.; Goldberg/Sander/Rogers s.33-34; Özbek-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.159-168; Sığı, Ünsal/Varoğlu, A. Kadir: Müzakere ve Arabuluculuk, İş, Yönetim, Diplomasi ve Hukukta Uyuşmazlıkların Çözümü, Ankara 2013, s.53-54; UNDP: İleri Arabuluculuk, Ankara 2013, s.13-15; Ury, William: Zor İnsanla Diyalog (Çev. Murat Özkul), Ankara 1994, s.43 vd.

me ise, uyuşmazlığın tüm taraflarının, hepsinin destekleyeceği ortak bir eylem planı yapmak sûretiyle, uyuşmazlığa işbirliği içinde çözüm bulmak amacıyla bir araya geldikleri sorun çözme yöntemidir. Bu yöntemde uyuşmazlık çözüm süreci, tarafların isteğine bağlı olarak tarafsız bir üçüncü kişi tarafından kolaylaştırılabilir.

Bu yöntemlerin özelliği, tarafların işbirliğine dayalı sorun çözme sürecine katılımının gönüllü olmasıdır. Tüm uyuşmazlık çözüm yollarında izlenen altı temel adım şunlardır:

- 1) Sürecin hazırlanması,
- 2) Düşüncelerin öğrenilmesi,
- 3) Tarafların menfaatlerinin belirlenmesi,
- 4) Seçenekler üretilmesi,
- 5) Seçeneklerin değerlendirilmesi,
- 6) Anlaşmanın meydana getirilmesi.

Anlaşmazlık (çatışma) çözümü eğitimi, bu adımların kullanılması bakımından, kapsamlı bir eğitim ve pratik sağlar.

§ 1. ANLAŞMAZLIK ÇÖZÜMÜNDE TEMEL BECERİLER

Sorun çözme yöntemlerinin etkili şekilde kullanılması, bir takım davranışlar, anlayışlar ve hünerlerin kazanılmasını gerektirir. Doktrinde bunlar, anlaşmazlık çözümünün altı temel becerisi olarak aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır¹⁵:

1) Uyum Becerileri: Uyum becerileri, etkili bir anlaşmazlık çözümü için gerekli olan değerler, inançlar, tutum ve istekleri kapsar. Uyum becerileri sayesinde şiddetten uzak, tarafların karşılıklı sevgi ve empatiyle birbirlerini anladıkları, dürüst, güvene dayanan, adaletli, hoşgörülü, kişinin kendisine ve karşıdakine saygılı olduğu, farklılıkları takdir ettiği ve çatışmaları olgunlukla karşıladığı bir uyuşmazlık çözümü süreci geçirilir¹⁶.

2) Anlama Becerileri: Anlama yetenekleri, anlaşmazlığın nasıl olduğundan ziyade, tarafların bu anlaşmazlığı nasıl algıladıklarını kavrayabilmeyi sağlar. Anlama yetenekleri, durumu diğer tarafın gözüyle görebilmek için kişinin kendisini, karşı tarafın yerine koyarak empati yapmasını içerir. Zira ancak bu şekilde kişilerin korkuları ve endişeleri gerçek anlamda algılanabilir, hüküm vermek yerine karşılıklı fikir alış veriş yapılabilir ve özgüvenin korunmasıyla şahsî fikirlere saygı duyulmasına imkân verecek şekilde çözümlere yeniden şekil verilir.

¹⁵ **Crawford**, Donna K./**Bodine**, Richard J.: Youths, Education, and Dispute Resolution (The Handbook of Dispute Resolution, San Francisco 2005, s.471-486), s.472-473.

¹⁶ **Bush/Folger** s.14.

3) Duygusal Beceriler: Arabulucunun duygusal becerilere sahip olması sayesinde, çatışma hâlinde olan tarafların hissettikleri öfke, hayal kırıklığı, korku ve diğer duyguları etkili biçimde kontrol altına alınır. Duygusal beceriler, gerektiği zaman kişilerle etkili iletişim kurabilmek için lisan öğrenmeyi dahi gerektirebilir. Kişilerin hissettiklerini ve düşündüklerini açıkça, şiddetten ve âni parlamalardan uzak olarak ortaya koyabilmeleri ve diğer tarafın duygusal patlamalarına karşı kendilerini kontrol edebilmeleri için onlara cesaret verilmesi de, duygusal becerilere sahip olmayı gerektirir.

Avukatlar da dâhil olmak üzere birçok meslek grubunun mesleğinde başarılı olması için bilmesi gereken duygusal becerilerin gelişimi, bilhassa hukukçuların sorun çözme yaklaşımında değişime yol açacak ve uyuşmazlıklara daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlayacaktır. Hukukçuluk mesleği, üstlendiği özel görev ve sahip olduğu sosyal işlevi sebebiyle derin bir hümanizm ve diğer bireylere karşı hassasiyetle yaklaşmayı gerektirir. Buna karşılık öğrencilere, karşılaştıkları hukukî sorunları nasıl çözeceklerini öğretmekten ibaret olan ve müvekkilin duygularını bir kenara atan hukuk eğitimimizde, duygusal beceriler gereken değeri görmemektedir. Hukukçular, geleneksel yaklaşımla yalnızca çekişmeli maddî vâkıaların hukukî nitelendirmesiyle uğraşmakta, davanın hukukî yönüyle ilgilenmekte ve müvekkilin yaşadığı çevre veya ahlâkî ya da etik sorunlar gibi özel durumunun gerektirdiği diğer konuları ihmal etmektedirler. Yapılan araştırmalar, avukatların şahsî tercihlerinin *duygusaldan* ziyade *analitik* olduğunu göstermiştir. Çünkü hukuk eğitiminde hukukî bakış açısı öğretilmekte ve uyuşmazlığın temelindeki duygusal sorunlar ihmal edilmektedir. Böylece avukatların, müvekkilin mâlî olmayan menfaatlerini görmezden gelmesi, uyuşmazlığa yaratıcı çözümler bulmalarını engellemektedir¹⁷.

Müvekkilini temsil eden avukatların duygusal becerilere sahip olması ve müvekkillerinin menfaatlerini geniş bir bakış açısıyla değerlendirmeleri şart olduğundan, hukuk eğitiminde duygusal becerilere yer verilmelidir. Geleneksel hukuk eğitimini alan öğrenciler, müvekkillerin sorunlarına mevzuat çerçevesinde yaklaşmakta, uyuşmazlık konusuyla ilgili kanun maddelerine odaklanmakta, hukuk kurallarını yorumlamakta, sorunları çekişmeli konularla sınırlamakta, hukukî analiz yapmakta ve hukukî kalıp içinde görünen sorunların çözümünde kimi zaman önemli olabilecek, sorunların altında yatan ve hukukî olmayan konuları ihmal etmektedirler.

4) İletişim Becerileri: İletişim becerileri, kişilerin olayları ve hissettiklerini birbirlerine iyi anlatabilmeleri için, doğru dinleme ve konuşmayı içerir. İletişim becerileri, diğer tarafı anlamak için aktif dinlemeyi, anlaşılabilirlik için konuşmayı ve duygusal olarak suçlayıcı konuşmaların yerini daha tarafsız, objektif ve daha az duygusal ifâdelere bırakmayı gerektirir.

¹⁷ **Gmurzynska**, Ewa: Influence of Mediation on Transformation of Legal Representation (Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan, C. 1, İstanbul 2014, s.835-850), s.843.

5) Yaratıcı Düşünebilme Becerileri: Yaratıcı düşünebilme becerileri, tarafların sorunları belirleme ve karar vermede yenilikçi düşünebilmelerini ifade eder. Bu beceriler, uyuşmazlığın taraflarının, soruna geniş bir bakış açısıyla, farklı olasılıkları değerlendirerek, her iki tarafın da kazançlı çıkacağı sorun çözümü bir yaklaşımla bakabilmelerini ve seçenek üretmek, tahlil etmek ve çoğaltmak için beyin fırtınası yapmalarını sağlar.

6) Kritik Düşünebilme Becerileri: Kritik düşünebilme becerileri, meseleleri analiz edebilmeyi, öngörülü düşünebilmeyi, stratejik davranabilmeyi, mukayese yapabilmeyi ve doğru değerlendirebilmeyi gerektirir. Bu beceri aynı zamanda, eldeki kıstası tanımayı ve anlaşılır kılmayı, objektif kıstas geliştirmeyi, seçeneklerin tespiti zemin oluşturacak kıstası kullanmayı ve gelecekteki davranışları plânlamayı kapsar.

Anlaşmazlık (çatışma) çözümünde sorun çözücü usûlleri başarılı şekilde kullanabilmek için, bu becerilerin tümüne sahip olmak gerekir. Bunun yanında anlaşmazlık çözüm eğitimine yönelik müfredatlar, bu yeteneklerden daha fazlasını kapsamalıdır. Anlaşmazlık çözüm eğitimi, bu becerilerin sorun çözme usûlleri uygulanmasını da içermelidir. Örneğin uyuşmazlığa düşmüş kişiler birbirleriyle iletişim kurmazlarsa, anlaşmazlığın çözümünün güç olduğu doğrudur; fakat anlaşmazlıkların çözülmesi için sâdece konuşmak ve dinlemek çoğu zaman yeterli olmayıp, bunun için iletişim sürecinin sorun çözme usûlleri yönlendirilmesi gerekir.

§ 2. ANLAŞMAZLIK ÇÖZÜM EĞİTİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR

Kuzey Amerika uygulamasında, anlaşmazlık çözüm eğitimlerinde göze çarpan dört temel yaklaşım vardır. Bunlar arabuluculuk yaklaşımı, barışçıl sınıf yaklaşımı, işlevsel müfredat yaklaşımı ve barışçıl okul yaklaşımıdır. Her ne kadar bu dört yaklaşımı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak zor olsa da, her yaklaşımın özünü açıklamak yararlı olur. Bu yaklaşımların gücü, sorun çözme usûllerinde uygulanmalarında yatar. En başarılı anlaşmazlık çözüm uygulamalarının bazıları okullarda gelişmiştir. Okullarda yürütülen anlaşmazlık çözüm usûllerinin bazıları bu yöntemlerin hepsini birden, kademeli olarak kullanmak başarılı sonuçlar doğurmuştur.

A) Arabuluculuk Yaklaşımı

Anlaşmazlık çözüm eğitiminde arabuluculuk yaklaşımı, öğrencilerden oluşan bir kadro ve bazı çalışanların, anlaşmazlık çözüm yolları, yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan temel beceriler ve arabuluculuk usûlü konularında eğitilmesini öngörür. Bu arabulucu kadrosu, anlaşmazlığın çözülmesine tarafsız üçüncü kişi olarak taraflara yardım eder ve müzakereleri kolaylaştırır. Bu yaklaşımda, anlaşmazlık (çatışma) ve anlaşmazlıkların arabuluculuk yoluyla nasıl çözüleceği konusunda ortak bir anlayış geliştirmek amacıyla düzenlenen uyum (intibak, oryantasyon) toplantılarına çoğunlukla tüm okul katılır.

Okullarda uygulanan bu yöntemde, gençlerin gençlerle ve gençlerin yetişkinlerle arasında doğan çatışmaların çözümünde arabuluculuk bir araç olarak kullanılır. Uyuşmazlığın taraflarından birinin yetişkin olduğu durumlarda, arabuluculuk kadrosundaki kişilerden en az birinin yetişkin olması gerekir. Örneğin, okulda çalışan kişiler arasında doğan uyuşmazlıklarda veya ebeveynlerin (veli, vasi gibi kânûnî temsilcilerin) dâhil olduğu uyuşmazlıklarda ya da öğrencilerin ortak bir çıkarının tespit edilip korunması sebebiyle doğan uyuşmazlıklarda, arabulucu olarak öğrencilerin değil, yetişkinlerin faaliyet göstermesi daha isabetli olacaktır. Öğrencilerin arabulucu olarak yetiştirilmesi, akranları arasında ortaya çıkan ve temeli; kıskançlık, dedikodu, yanlış anlaşılmalara ve kavgalara dayanan uyuşmazlıklarda, arabulucu olarak faaliyet göstermelerini sağlar. Bunun yanında öğrencilerin eğitilmesiyle, yetişkin ve gençler birlikte çalışarak, yetişkinler ile gençler arasında ortaya çıkabilecek kuşak çatışması, yanlış anlaşılma ve iletişimsizlik gibi sorunlar daha kolay ortadan kaldırılır. Akran arabuluculuğu sayesinde hem gençler hem de yetişkinler uyuşmazlığın çözümünde aktif rol oynar, çatışmayı çözebilmek için gerekli bilgi ve becerileri edinir ve böylelikle çatışmalar, her iki tarafın da kazanacağı ve birbirini daha iyi anlayabileceği şekilde çözülür.

Akran arabuluculuğu, yukarıda da örneklendirildiği üzere, en çok okullarda öğrenciler arasındaki uyuşmazlıklarda kullanılan ve etkili olan yöntemdir. Bu tür uyuşmazlıklarda gençler etkili bir arabulucudur; çünkü birbirlerini ve kendi sorunlarını en iyi onlar anlayabilmektedir. Çatışma içinde olan gençler, kendi sorunlarını bir üçüncü kişiye anlatıp onun yönlendirmesiyle hareket ederken, bu üçüncü kişinin kendi yaşlarında olması onları rahatlatır ve bir yetişkine karşı olamadıkları biçimde açık olup, kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlar. Genç arabulucular, kendi akranlarıyla, yetişkinlerin başaramayacağı biçimde iletişim kurabilirler. Uyuşmazlığın tarafları olan gençler, bir yetişkinin kendilerini yargılaması korkusundan uzak olurlar ve bu sayede, uyuşmazlığın bu yolla çözümünü daha kolay kabul ederek doğal sayarlar¹⁸.

Kuralları ihlâl eden (haksız fiil işleyen) bir gencin, akran arabuluculuğuna katılmış olması kötü bir netice değildir. Bu bilinç gençlere aşılanmalıdır. Arabuluculuk, gençlerin gelecekteki davranışlarını daha iyi bir zemine oturtmak için iyi bir araçtır. Örneğin bir okulun disiplin kuralları, arabuluculuk kurumu ile desteklenebilir ve böylelikle daha sağlam ve uygulanabilir kurallar oluşur. Ancak akran arabuluculuğu, gençler arasındaki tüm uyuşmazlıkları çözmekte etkili olamayabilir. Örneğin, okulda bir başka akranından şiddet gören, kabadayılık içeren davranışlara maruz kalan bir genç, arabuluculuk toplantılarında kendini rahat ifade edemeyecek ve kendini savunmasına, duyduğu korku engel olacaktır. Aynı zamanda kabadayılık ve şiddet içeren davranışlar sergileyen bir gencin bu kuruma

¹⁸ Haft/Weiss s.215 vd.; Özbek-Onarıcı Adalet Programları s.452; Özbek-Çocuk Arabuluculuğu s.31.

katılması, davranışlarının sorumluluğunu üzerine almasını sağlamayabilir. Bu yapıdaki bir genç, kurumdan tam olarak faydalanamaz ve merhamet hissine sahip olamaz. Böyle bir durumda, arabuluculuk amacına ulaşamaz ve anlamsız kalır. 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununda¹⁹, âile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığı (HUAK m.1, 2) kabul edilmesinin temelinde de bu düşünce yatmaktadır²⁰.

Kısaca akran arabuluculuğu, çatışmanın tarafı olan iki gencin eşit ve dengelenmiş güce sahip oldukları noktada etkili ve faydalı olabilir. Gençler arasında eşitlik olmadığı takdirde kurum faydasız kalırken, bu ayırım yetişkinler arasındaki arabuluculuk faaliyetlerini bu ölçüde etkilememektedir.

Okullarda kullanılan akran uyuşmazlık çözümü kurumunda, birçok öğrenciden oluşan bir kadro eğitime tâbî tutulur. Bu eğitimler 12 ilâ 20 saat arasında temel eğitim ve öğrencilerin bu konuda tecrübe kazanması için 12 ilâ 20 saat arasında pratik sağlayan gelişmiş eğitimler şeklinde olmaktadır. Okullarda verilen akran uyuşmazlık çözümü eğitimleri, okulların kendi dinamiklerine, kaynaklarına, konaklama koşullarına, ders plânlarına ve öğrencilerin gösterdiği başarıya göre değişken olabilir. Örneğin, ilkokul çağındaki öğrencilerin eğitimleri, günde iki saat olmak üzere birçok ayrı güne yayılabilirken, lise çağındaki öğrencilerin eğitimleri tüm gün devam edebilir²¹.

Mukayeseli hukuktaki akran arabuluculuğu uygulamaları Türk eğitim sistemine teşmil edilmelidir²². İlk öğretim yanında yüksek öğretim ve bu kapsamda özellikle hukuk eğitiminde de gerekli uyarlamalar yapılmalı, mukayeseli hukukta hukuk fakültelerinde verilen alternatif uyuşmazlık çözümü dersleri incelenmeli; müzakere, arabuluculuk, psikoloji, klinik uygulamalar, anlaşmazlık teorisi ve etkili iletişim teknikleri hukuk eğitimi programlarına ithal edilmelidir²³. Nitekim Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliğinin²⁴ arabuluculuk eğitimi düzenleyen 26. maddesinde sıralanan arabuluculuk faaliyetinin yürütülmesi ile ilgili temel bilgiler, iletişim becerileri, müzakere ve uyuşmazlık çözüm yöntemleri, psikoloji ile diğer teorik ve pratik bilgiler, çağdaş hukuk eğitime kazandırılacak konuları özetlemektedir. Bu eğitim konuları, yeni bir eğitim metodolojisi geliştirilmesini sağlayacak, eğitim kalitesini arttıracak²⁵, hukuk eğitiminde statik anlatıma dayalı geleneksel modelin terk edilerek

¹⁹ RG 22.06.2012, Sa. 28331.

²⁰ **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.1189-1194.

²¹ **Crawford/Bodine** s.474-475; **Haft/Weiss** s.223-229.

²² **Özbek**-Arabuluculuk Eğitimi s.50-51.

²³ **Farrow**, Treyor C.W.: Dispute Resolution, Access to Civil Justice and Legal Education (Alberta Law Review 2005/3, Vol. 42, s.741-801), s.758-780.

²⁴ RG 26.01.2013, Sa. 28540.

²⁵ Benzer görüş için bkz. Arabuluculuk Çalışma Toplantısı, Arabuluculukla İlgili Güncel Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler, Sonuç Raporu (AndHD 20145/1, s.119-133), s.133.

öğrencinin derse katılımına dayalı interaktif modele geçilmesini hızlandıracak, hukuk öğrencisine yaratıcı sorun çözme için gereken düşünce tarzını (muhakeme gücünü) kazandıracak ve çözümü zor meseleler hakkında dava açarak iletişim kurmadan mücadele etmek (kör dövüşü yapmak) yerine iletişim kurmayı öğretecektir²⁶.

B) Barışçıl (Uzlaşmacı, Sulh Taraftarı) Sınıf Yaklaşımı

Uyuşmazlık çözüm yollarından biri olan bu tutumda, uyuşmazlık çözümü eğitimi, sâdece belirlenmiş bir kadroya değil, tüm sınıfın öğrencilerine verilir. Tüm öğrenciler kolektif ve uyumlu şekilde, uyuşmazlık çözüm yollarından en az üçü konusunda eğitilir ve böylelikle ortak bilinç sağlanır. Bu yöntemde, eğitimlerin ders müfredatları dâhiline alınması ve tüm öğrencilerin bu yolla eğitilmesi esastır. Öğretmenlerin bu eğitimleri ders müfredatlarına almasıyla, sınıflarda eğitim atmosferi daha kolay sağlanır ve tüm öğrenciler bu konuda bilinçlenirler.

Barışsever sınıf tutumunun öncüsü olan William J. Kreidler'a göre, barışçıl sınıf tutumu, sorunlara karşı duyarlı ve topluma saygılı gençlerin sahip olması gereken beş niteliği, bu eğitimi alan gençlere kazandırmaktadır. Bu nitelikler; birlikte çalışma, kuvvetli iletişim, duyguların açıkça ortaya konulabilmesi, çatışmalardan, farklılıklardan memnun olabilme bilinci ve uyuşmazlıkların çözülebilmesi yetenekleridir. Bu eğitimler sayesinde gençler daha bilinçli olacak ve çatışmalarını çözmek için şiddet içermeyen yollara başvurmalarının daha mâkul ve isabetli olduğunun farkına varacaklardır. Dolayısıyla uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda, bu bilinç sayesinde, gençler doğrudan, şiddetten uzak, barışçıl yöntemlerle bu çatışmayı çözeceklerdir. Böylelikle hem sınıf içindeki hem dışındaki ilişkiler gelişecektir.

Barışçıl sınıf tutumu sayesinde, gençler kendi davranışlarının sorumluluklarını üzerlerine almayı ve çevreleriyle uyum hâlinde yaşamayı öğrenirler. Bu eğitimler sayesinde, gençler sorunları daha sağlıklı yönetmeyi başarırlar. Barışçıl tutumun faydalarını bilirler ve bu yöntemlere başvururlar. Barışçıl sınıflardaki öğrenciler, kapasitelerini, beyin fırtınası yaparak seçenekler yaratırlar, uyuşmazlığın her iki tarafının da menfaatlerini koruyan çeşitli çözümler ortaya çıkarırlar ve neticede her iki tarafın da kazandığı bir kazan kazan anlaşmasına imza atarlar.

Öğrencilerin, sulh taraftarı sınıf kurumuna dair eğitimler alması, aynı zamanda derslerini de daha amacına uygun biçimde algılamalarını sağlayacaktır²⁷.

C) İşlevsel Müfredat Tutumu

Bu yaklaşım, arabuluculuk eğitimlerinin okul müfredatlarına bir ders olarak alınarak, yâni bu eğitimlere ders programında bir süre ayrılarak öğrencilere

²⁶ Gmurzynska s.844.

²⁷ Crawford/Bodine s.476.

verilmesini ifâde eder. Öğrenciler, diğer derslerden bağımsız ayrı bir ders olarak, müfredatta ve günlük ders programlarında, bâzen de teknolojiden faydalanarak bu eğitimleri alırlar ve bu eğitimler sayesinde arabuluculuk yolunu kullanmayı öğrenirler. Gençler bu eğitimlerle, sahip olmaları gereken temel yetenekleri, arabuluculuk yolunun temel işlev ve kurallarını keşfederek bir veya birkaç ayrı alternatif uyuşmazlık çözüm yolunu öğrenirler. Bu tutumla verilen eğitimlerde, öğrenciler kapsamlı şekilde tiyatral yollarla pratikler yaparak ve toplu hâlde yapılan tartışmalar ve çalışmalarla arabulucu sıfatını kazanırlar.

Müfredatlar dâhilinde verilen eğitimler, eğitilen öğrencilerin yaş durumlarına göre değişkenlik gösterir. Küçük yaştaki öğrenciler, daha çok günlük ve kısa süreli eğitimlere tâbî tutulurken, lise çağındaki öğrenciler daha uzun süreli ve tüm dönem boyunca süren seminerlerle eğitilirler.

Bu tutumun en etkili eğitim biçimi olduğunu kabul edip, bu tutum çerçevesinde eğitim veren öğretmenlerin dikkat etmesi gereken husus, öğrencilerin, öğretmenlerin söylediği ve öğrettiği bilgilerden ziyade, onların tutum ve davranışlarını daha fazla dikkate aldıkları ve öğrenciler üzerinde öğretmenlerin davranışlarının iz bıraktığıdır. Bu sebeple öğretmenler, bu bilinçle eğitimleri sürdürmelidirler. Kısacası, müfredatta arabuluculuk eğitime yer verilerek öğrencilerin eğitilmesinin etkili olabilmesi için, sâdece bir ders gibi anlatıma dayalı değil; uygulamalı (pratiğe dayalı), temsili toplantıların olduğu bir eğitim süreci hazırlanmalıdır. Böylelikle öğrenciler, çok da fazla akıllarında kalmayan nazarî anlatımlardan ziyade, arabuluculuk yolunun uygulanışı hakkında bilgi sahibi olacaklardır.

D) Barışçıl (Uzlaşmacı, Sulh Taraftarı) Okul Yaklaşımı

Tüm okulun kolektif biçimde eğitilmesini amaçlayan bu yaklaşımda, daha kapsamlı, tüm okulun katıldığı ve arabuluculuk yoluyla uyuşmazlıkların çözümünün tek sistem olarak kabul edildiği bir anlayışla eğitimler verilir. Bu eğitimler, yukarıda anlatılan üç tutumu da içerecek şekilde tüm okulda yürütülür. Okulun her üyesi, arabuluculuk beceri ve anlayışına sahip olur. Bu tutumun temeli, barışçıl sınıf anlayışına dayanır; çünkü öğrencilerin bilgi edindikleri ve uyuşmazlıkları çözmeleri için gerekli olan yaratıcılığı ve becerileri öğrendikleri yer sınıflarıdır. Sınıflar aynı zamanda uyuşmazlıkların en çok görüldüğü yerlerdir. Dolayısıyla bu tutum tek başına değil, diğer üç tutumla beraber kullanılır ve destekleyici niteliğe sahiptir. Öğrencilerin sınıflarında aldıkları eğitimler, tüm okulun da eğitilmesi ve arabuluculuk hakkında bilgi sahibi olmasıyla desteklenir ve böylelikle öğrencilerin arabuluculuk öğretisini hayatlarının parçası yapma olasılığı yükselir.

Barışçıl okulların yetişkinler ve gençlere aşıladığı bilgi, toplumda yaşayan bireyler arasında farklılık ve çatışmalar olmasının doğal olduğu, şiddet barındırmayan çatışmaların aslında arzu edilen bir olgu olduğudur. Nitekim dönüşümsel

arabuluculukta da taraflar, çekişmeli meseleleri müzakere ederken, aralarında görüş ayrılığı olabileceğini anlamakta ve farklılığın kaçınılmaz olduğu bir dünyâda nasıl yaşanacağını öğrenmektedirler²⁸. İşte akran arabuluculuğunun amacı da, aynı sınıf içerisinde yer alan öğrenciler arasında karşılıklı anlayış, hoşgörü ve tahammül düzeyini yükselterek, uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırmaktır. Bunun yanında akran arabuluculuğu, sâdece öğrenciler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde değil, bir genç ile bir yetişkin arasında doğabilecek uyuşmazlıkların da çözümünde destek sağlar. Sulh taraftarı okul yaklaşımıyla, öğrencilerin ebeveynlerinin de dâhil olduğu ve tüm okul üyelerini kapsayan uyuşmazlıklar, arabuluculuk yoluyla çözülebilir. Etkili bir arabuluculuk faaliyeti, farklı fikirlerle saygı duymayı gerektirir. Bu da ancak topluluğun üyesi olan tüm bireylerde bu bilincin olmasıyla mümkündür. Bireylere bu bilinç ancak gönüllü oldukları takdirde, herhangi bir zorlama olmayan ortamlarda sağlanabilir.

Barışçıl okul programları, bir okulun üyesi olan her yaş grubundaki öğrencilerin ve hattâ öğrenci velilerinin, uyuşmazlıklara arabuluculuk bilinciyle, barışçıl yöntemlerle bakmalarını sağlar. Bu program sayesinde toplulukta tam bir uyum olur. Barışçıl okul tutumu, diğer programlarla sağlanan eğitimlerin sağlam bir zemine oturmasını sağlar. Diğer programlar tüm okul üyelerine verilen eğitimlerle desteklenir ve barış içinde, şiddetten uzak bir okul ortamı ortaya çıkarma hedefine ulaşılmış olunur²⁹.

E) Barışçıl Okullar ve Disiplin Tedbirleri

Okullardaki tipik akademik ve disiplin anlayışı, ortaya çıkan uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesine karşıdır. Barışçıl yöntemler, okul disiplinleri tarafından genellikle eleştirilmiştir. Barışçıl yöntemlerin hedeflenen amaçları karşılamaması durumundan, barışçıl tutumun karşısında duran katı disiplin anlayışının eleştirileri kafa karıştıracak ve sistemin sorgulanmasına neden olacaktır. Minnesota Üniversitesi Uyuşmazlık Çözümü ve Toplu Eğitim Merkezinin (*Conflict Resolution and Cooperative Learning Center of the University of Minnesota*) Müdür Yardımcıları olan David ve Roger Janson, bu konuda ileri sürdükleri tezlerinde, okullarda rekabetçi ve katı yaklaşımlarla uyuşmazlıkların çözülmesinin faydalı olmayacağını belirtmişlerdir. Bu sebeple, gençlere uyuşmazlık çözümü eğitimi verilirken, ortak çalışmaları içeren ve herkesin kazançlı çıkacağı sonuçlar doğuracak yöntemlere başvurmaları öğretilmelidir.

Rekabetçi yaklaşımlarda, bireyler sâdece kendi kazançlarına odaklanırlar ve karşı tarafın menfaatini hiç düşünmeksizin, kendi menfaatlerini azami düzeye çıkarmayı hedeflerler. Bu şekilde yürütülen bir çözüm süreci, bireylere sâdece kısa vadeli kazançlar sağlarken uzun vadede hiçbir kazanç sağlanamamış olur. Ancak, müşterek menfaati gözetken, işbirliği içindeki çözümlerde, uzun

²⁸ Bush/Folger s.35.

²⁹ Crawford/Bodine s.478.

vadedeki kârlar dikkate alınır ve devam eden ilişkiler ancak bu yöntemle korunabilir. Bu yaklaşımda, uyuşmazlığın her iki tarafının da kazandığı, her iki tarafın da menfaatlerinin azamileştirildiği sonuçlar arzulanır.

Eğer işbirliği hâlinde yapılan çalışmalar, tüm okul dâhilinde ve her uyuşmazlığın çözümünde kullanılırsa, uyuşmazlıklarda disiplin kuralları yerine, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulması daha mantıklı, istenilen ve doğal sonuçlar ortaya çıkaracaktır. İşbirlikçi sistemler, yapıcı tutumlarla uyuşmazlıkların çözülmesini sağlar ve bireyleri şiddete başvurulması riskinden korur.

Okullarda çoğunlukla benimsenen disiplin yöntemleri, cezalandırmaya dayalı yöntemlerdir. Bu tür cezalandırmaya dayalı sistemler, öğrencilerin itaati ve kurallara uymasını zorlayarak kazanırlar. Öğrencilere, aslında gerçek hayatlarında asla uygulamayacakları bir davranış biçimi zorla benimsetilmiş olur. Öğrenciler sâdece cezalandırmadan korktukları için kurallara uygun davranırlar³⁰. Öğrencilerin görüşleri de bu doğrultudadır. Yapılan mülâkatlarda öğrenciler, sâdece birilerinin onları cezalandırma ihtimali olan durumlarda ve bu korkuyla kurallara itaat ettiklerini, ancak gerçekte bu cezalandırma şeklinin kendilerinde hiçbir şekilde iç disiplin sağlamadığını belirtmişlerdir. Öğrenciler, kendi hayatları için bir iç disiplin gerektiğini kabul etmişler ve iç disiplinin, cezalandırma sisteminin öngördüğü şekilde zorlayıcı biçimde değil, öğrencilere çeşitli değer yargıları kazandırmak kaydıyla sağlanabileceğini söylemişlerdir³¹.

Barışçıl okul programlarının hedefi, öğrencilerin anlattığı bu değer yargılarını ve iç disiplini sağlamaktır. Programın amacı, çatışmaların, öğrencilere yetki verilmesi suretiyle öğrenciler tarafından çözülmesi ve böylelikle gençlerin kendi davranışlarını düzenleyip kontrol etmelerinin sağlanmasıdır. Barışçıl okul programları sayesinde öğrenciler, dayatılmış disiplin kurallarıyla yargılanmayacaklar; bunun yerine, kendi yaratıcılıkları ve çözümleriyle disiplini sağlayacaklardır. Böylelikle, öğrencilerin sulh taraftarı ve şiddetten uzak, yaratıcı düşünme yönleri gelişecek, sorumluluk bilinci yerleşecek ve öğrenciler bu tavırlarını, hayatlarında karşılaştıkları uyuşmazlıkların çözümünde kullanmayı sürdüreceklidir. Çünkü bu şekilde sağlanan disiplin, dayatılmış bir anlayış geliştirmez.

F) Hukuk Eğitiminde Müzakere ve Arabuluculuk Bilgisi

Yukarıda özetlenen değişim, hukuk eğitimine de yansıtılmalıdır. Hukuk eğitimindeki değişimin hedefi, gelecekte yetişecek hukukçuların, çelişen talep ve iddialara dayalı olarak gerçekleştirilen resmî yargılama usûllerinde kullanılan mücadeleci yöntemden uzaklaşmasıdır. Çünkü taraflardan biri kazanırsa diğerinin kaybedeceği esasına dayanan ve diğer tarafın iddialarıyla savaşılmaması gerektiğini

³⁰ **Akyüz**, Yahya: Türk Eğitim Tarihinde Okullarda Disiplin Anlayış ve Uygulamalarına Bir Bakış (II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: "Yargı Öncesi ve Yargılama Süreci", Ankara 2003, s.27-42), s.40-41.

³¹ **Crawford/Bodine** s.479.

benimseyen mücadeleci sistem, hukukî uyuşmazlıkların çözümünde kullanılacak tek yöntem değildir ve bu anlayış, yargılama usûlleri dışında işlevsel olmaktan uzaktır³². Hukuk çevrelerinde ve halk arasında avukatların meslekî başarısı, genelde adliye de gösterdikleri performansa göre değerlendirilmektedir. Görsel ve yazılı medya, bu yanlış algının düzelmesine hiçbir katkıda bulunmamaktadır. Bu arada hukuk fakülteleri de, “*en iyi avukatın adliye de başarılı olan avukat olduğu*” varsayımıyla, mezunlarının mümkün olduğu kadar fazla dava kazanabilmesi bakımından, hukuk öğrencilerini *dava ve yargılama odaklı* bir eğitimle yetiştirmekte, müzakere ve arabuluculuk hünerlerini önemsememektedirler. Hâlbuki bir avukat zamanının büyük kısmını duruşma salonunda hâkim karşısında değil, müvekkiliyle olan görüşmelerinde, müvekkiline danışmanlık yaparak ve müvekkilinin menfaatleri hakkında onunla müzakere ederek harcar³³.

Doktrinde Riskin’in, hukuk eğitiminde varlığına dikkat çektiği “avukatların standart felsefî haritası” (*lawyers standard philosophical map*) ve bunun hukuk öğrencilerine olan etkisi³⁴, Türk hukuk eğitimi bakımından da aynen geçerliliğini korumaktadır. Riskin bu isabetli felsefî yaklaşımı şöyle açıklamıştır:

“Felsefî haritada görünen, birçok uygulamacı avukat ve hukuk öğretileri tarafından benimsenen ve hukuk öğrencilerine sunulan,...avukatların ele aldıkları meseleler hakkında iki temel varsayımın gücüyle büyük ölçüde şekillenmektedir: (1) Uyuşmazlığa düşen kişiler hasımdır; yâni bir taraf kazanırsa diğeri kaybetmelidir ve (2) bu uyuşmazlıklar, üçüncü bir kişi tarafından bâzı genel hukuk kurallarının uygulanması sûretiyle çözümlenmelidir”³⁵.

Riskin’in haklı olarak savunduğu gibi, avukatların standart felsefî haritasına hâkim olan düşünce sebebiyle hukuk eğitimi genel olarak bu anlayışla şekillenmiştir. Riskin bu hususu şu şekilde belirtmiştir:

“Hukuk okullarının yüzde doksanında verilen eğitim, dava konusu uyuşmazlıkların üçüncü bir kişi tarafından bir kuralın uygulanması yoluyla çözülebileceği üzerinde çalışan veya bu anlayışa sahip bir avukat modeline dayanmaktadır”³⁶.

Gerçekten hukuk fakültelerinin çoğunda öğrenciler, dava yolu dışındaki uyuşmazlık çözüm seçeneklerini göz önüne almadan yetişmektedir. Hukuk kitaplarında yer verilen kanun şerhleri, doktrindeki görüşler ve emsal Yargıtay içtihatlarıyla öğrencilerin zihnine işlenen, soyut hukuk normunun hâkim tarafından somut olaya uygulanarak uyuşmazlığın çözülmesi, tarafların kasıt (*mens rea*) veya ihmal (*actus rea*) durumuna göre adaletin tevzi edilmesi fikridir. Hu-

³² Menkel-Meadow s.8-11..

³³ Acton s.258; Flemin s.526.

³⁴ Riskin, Leonard L.: Mediation and Lawyers (Ohio State Journal on Dispute Resolution 1982, Vol. 43, s.29-60), s.43-48.

³⁵ Riskin s.44.

³⁶ Riskin s.48.

kuk önünde mâkul ve orta zekâlı bir insan, mantıklı ve tarafsız bir modeli temsil etmekte ve hukukçuların zihni, âdil bir rekabet içinde kazanan ve kaybedenleri ortaya çıkarma düşüncesiyle şekillenmektedir³⁷.

Hâlbuki hukuk eğitimi, yukarıda önerilen menfaat temelli uyuşmazlık çözümümü ve kazan-kazan anlayışı motifleriyle zenginleştirilmeli, hukukî uyuşmazlıkların sâdece dava yoluyla değil, dava dışındaki dostane (alternatif) yollarla da çözülebileceği ve adaletin bu yollarla da tesis edilebileceği anlayışı yerleştirilmelidir³⁸. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Fransa³⁹ gibi ülkelerde hukuk eğitiminde ADR dersleri yoğun bir şekilde verilmektedir. 1994 yılından bu yana uyuşmazlık çözüm kurslarına olan ilgi artmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde sâdece ADR eğitimi üzerinde çalışan 500'den fazla hukuk profesörü vardır. Hukuk fakültelerinin akreditasyon şartlarında, fakültelerin müfredatlarında ADR yöntemlerine yer verilmesi tavsiye edilmekte ve Amerika Barolar Birliği Uyuşmazlık Çözüm Bölümü (*American Bar Association Section on Dispute Resolution*) 1983 yılından beri, hukuk fakültelerinde verilen ADR eğitimi hakkında periyodik olarak inceleme yapmaktadır⁴⁰.

Benzer şekilde Kanada'da Kanada Barolar Birliğinin Medenî Yargı Görev Komitesi, hukuk fakültelerinde çatışma yönetimi ve uyuşmazlık çözüm seçenekleri eğitimi verilmesinin zorunlu olmasını önermiş ve 2000 yılından önce hukuk fakültelerinin tamamında ADR dersleri müfredata girmiştir⁴¹. Ontario Adalet Bakanlığı, hukuk davalarının çoğunda zorunlu mahkeme bağlantılı arabuluculuk sisteminin benimsenmek istendiğini duyurmuştur. Toronto'da 1994 yılından itibaren uygulanmaya başlanan pilot programda, dava yönetimi kapsamında Ottawa uygulama yönergesi, birçok hukuk davasında tarafların bir arabuluculuk toplantısına katılmasını zorunlu tutmuştur. Kanada Federal hükümeti, çeşitli uyuşmazlık çözüm yollarının kullanılmasını teşvik eden ve birçok hükümet kuruluşunun uyuşmazlık çözüm girişimleri için kapsamlı bir eğitim ve destek veren bir uyuşmazlık çözüm politikası benimsemiştir. Hâlen Kanada'da,

³⁷ **Hamilton**, Jonnette Watson: The Significance of Mediation for Legal Education (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.280-294), s.283.

³⁸ **Özbek**-Arabuluculuk Eğitimi s.47.

³⁹ **Lempereur**, Alain: Negotiation and Mediation in France: The Challenge of Skill-Based Learning and Interdisciplinary Research in Legal Education (Harvard Negotiation Law Review 1998, Vol. 3, s.151-174), s.153 vd.

⁴⁰ **Cottam**, Glenda L.: Mediation and Young People: A Look at How We've Come (Creighton Law Review 1996, Vol. 29, s.1517-1545), s.1522; **Einesman**, Floralyann/**Morton**, Linda: Training a New Breed of Lawyer: California Western's Advanced Mediation Program in Juvenile Hall (California Western Law Review 2002, Vol. 39, s.53-68), s.54; **Moberly**, Robert B./**Kilpatrick**, Judith: Introduction: The Arkansas Law Review Symposium on Alternative Dispute Resolution (Arkansas Law Review 2001, Vol. 54, s.161-169), s.162; **Özbek**-Genel Bir Bakış s.266-267; **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.399-409; **Sander**, Frank E.A.: Alternative Dispute Resolution in the Law School Curriculum: Opportunities and Obstacles (Journal of Legal Education 1984, Vol. 34, s.229-236), s.229.

⁴¹ **Hamilton** s.284-294.

ADR yolları hakkındaki bilgi, hukukçular için medenî usûl hukuku bilgisi kadar temel ve gerekli olduğu kanaati hâkimdir⁴².

Kuzey Amerika ülkelerinde hukuk eğitiminde ADR'nin gelişmesi tepeden tabana doğru olmamış, tam tersine öğrencilerden gelen ilgi ve talep doğrultusunda hukuk eğitiminde ADR'ye özel bir yer verilmeye başlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da uygulamaya dayalı hukuk eğitimi ağırlıklı olduğu için, klinik hukuk eğitiminin gelişmesine paralel olarak, hukuk fakültelerinin eğitim müfredatı öğrencilerin talepleri doğrultusunda şekillenmiştir. Hukuk fakültelerinin öğrencileri ADR kurslarına yoğun bir ilgi gösterdiklerinden, neredeyse tüm hukuk fakültelerinde arabuluculuk ve uyuşmazlık çözüm kursları açılmıştır. Örneğin Alberta Üniversitesinde öğrenci gruplarının kurduğu Tahkim ve Arabuluculuk Öğrenci Topluluğu, 24.3.2003 tarihinde hazırladığı bir posterde, “*ADR, hukuk uygulamasında en hızlı büyüyen eğilim, sen hazır mısın?*” şeklinde bir slogan yazılmıştır. Birçok ülkede ADR konulu kurslara öğrencilerin ilgisi azami düzeydedir⁴³.

Türk hukuk eğitiminde de aynı yol izlenmeli, hukuk fakültelerinde disiplinler arası bir eğitimle, müzakere ve arabuluculuk hüneleri öğrencilere kazandırılmalıdır. Müzakere sanatına daha fazla zaman ayrılması, ADR akımının doğasında vardır. Hâlen oldukça yoğun olan hukuk fakültelerinin ders müfredatlarında medenî usûl hukuku dersleri içinde ADR hakkında temel eğitim verilmeli, iş, ceza ve âile hukuku gibi ADR'nin yaygın kullanıldığı derslerde bu konulara daha fazla temas edilmelidir. Hukuk fakültelerinin ders müfredatlarına seçimlik ders olarak eklenmesi gereken müzakere hüneleri ve arabuluculuk derslerinde avukat adaylarına, müvekkillerini yuvarlak masa etrafında uzlaşma müzakerelerinde temsil etme, sorun çözücü yaklaşımı kullanma ve menfaat temelli müzakereleri yürütme becerileri kazandırılmalıdır. Arabuluculuk derslerinde öncelikle avukatların arabuluculuk sürecindeki işlevlerine değinilmeli, avukatın arabuluculuğu müvekkiline önermesiyle başlayan bu süreçte, müvekkilin arabuluculuk müzakerelerine hazırlanması ve arabuluculuk müzakerelerinde temsili, arabuluculuk anlaşmasının hazırlanması ve ayrıca arabulucu olarak faaliyet gösterme bilgi ve becerileri öğrencilere verilmelidir⁴⁴. Bu konuda Türkiye Barolar Birliğinin de desteğiyle ortak bir müfredat oluşturulması için, akademik çevreler arasında işbirliği toplantıları gerçekleştirilmelidir⁴⁵.

⁴² **Hamilton** s.284-294; **Zweibel**, Ellen: Where Does ADR Fit in the Mainstream Law School Curriculum (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.295-303), s.296.

⁴³ **Acton** s.258-259; **Farrow** s.755.

⁴⁴ **Brown/Marriott** s.516-517; **Commission of the European Communities**: Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, Brussels 2002, s.33; **Özbek-Avrupa Birliği** s.308; **Zweibel** s.295.

⁴⁵ **Özbek-Genel Bir Bakış** s.267; **Özbek-Arabuluculuk Eğitimi** s.48.

Nihayet ADR'nin hukuk eğitiminde yaygınlaştırılmasına katkıda bulunacak diğer bir adım, üniversitelerin bünyelerinde uyuşmazlık çözüm merkezleri ve enstitülerinin oluşturularak bu konulardaki akademik araştırma ve yayınların (örneğin müstakil bir uyuşmazlık çözüm dergisi yayımlanması gibi) teşvik edilmesi olacaktır. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada en başarılı örneklerdir. Bu ülkelerde üniversitelerin hukuk fakülteleri, pilot projelerle arabuluculuk uygulamaları yapmaktadır. Bilhassa küçük miktarda alacak taleplerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda, hukuk fakültelerinin katılımıyla yürütülen arabuluculuk pilot programları çok başarılı olmuştur. Benzer şekilde 1989 yılında Kanada Barolar Birliği ADR Görev Grubunun yayınladığı raporda, hukuk fakültesi öğrencileri, avukatlar, hâkimler ve yetişkinler ile çocuklar da dâhil olmak üzere halk bakımından ADR eğitimlerinin geliştirilmesi önerilmiştir⁴⁶.

Türk hukukundaki yüksek dava alışkanlığı nazara alındığında, bu önerinin ülkemiz bakımından da evleviyetle geçerli olduğunda duraksama yoktur. Özellikle kat mülkiyeti, iş ve tüketici hukuku gibi kişiler arası ilişkilerden kaynaklanan alanlarda uyuşmazlıkların sayısı ve çeşitliliğindeki hızlı artış ile bu artışın sebep olduğu ağır iş yükünün adli sistemde yarattığı büyük baskı toplum barışını zedelemektedir⁴⁷. Dava alışkanlığındaki yükselme eğilimini kırmak, toplumsal ve bireysel barışı korumak ve sürdürmek amacıyla, bu tür uyuşmazlıkların gerekirse *zorunlu* arabuluculuk ve tahkim gibi ADR yollarıyla çözümü için kısa sürede gerekli düzenlemelerin yapılması ve bu düzenlemelerin iyi bir eğitim süreciyle desteklenmesi gerektiği ortadadır. Nitekim Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Hukuk Uyuşmazlıklarının Çözümünde Arabuluculuk Hakkındaki R (2002) 10 Sayılı Tavsiye Kararında yer alan beşinci ilkenin on beşinci maddesine, Devletlerin, uluslararası uyuşmazlıklar üzerinde çalışan arabulucular da dâhil olmak üzere, arabulucuların seçimi, sorumlulukları, eğitimleri ve nitelikleri için uygun olan standartların kabulünü sağlayacak tedbirleri dikkate alması gerektiği belirtilmiştir⁴⁸.

Müzakere, arabuluculuk ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının uygulanmasıyla gelecekteki avukatlar, toplumdaki işlevlerinin, müvekkillerine, anlaşmazlığın niteliğine bağlı olarak farklı uyuşmazlık çözüm yollarını tavsiye etmeyi de kapsadığını anlayacaklardır. Müvekkile sistematik olarak dava yolunu önermek yerine, avukatların toplumdaki ödevi, müvekkili tam olarak bilgi-

⁴⁶ **Morris**, Catherine: The Moulding of Lawyers: ADR and Legal Education (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.271-279), s.273.

⁴⁷ **Konuralp** s.66-67; **Özbek**, Mustafa: Anayasal Hak ve Hürriyetler İle Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk (Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı IX, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, Ankara 15-16 Ekim 2010, Türkiye Barolar Birliği 2012, Yayın No: 215, s.107-154), s.117-120; **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.147-148; **Pekcanitez**, Hakan/**Atalay**, Oğuz/**Özekes**, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2013, s.46-47, 1090-1091; **Sungurtekin Özkan**, Meral: Türk Medeni Yargılama Hukuku, İzmir 2013, s.417-418.

⁴⁸ **Council of Europe**: Mediation in Civil Matters, Recommendation Rec (2002) 10 and explanatory memorandum, Legal Issues, Strasbourg 2003, s.19; **Özbek**-Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması s.497.

lendirerek uyuşmazlığa en uygun çözüm yolunu seçmesini tavsiye etmektedir⁴⁹. Hukuk eğitiminde bu yönde gerçekleşecek bir değişim ile, hukuk kurallarının yorumu ve analizine dayalı olan ve soyut hukuk normunun somut olaya uygulanmasını esas alarak müzakere ve iletişim becerilerini ihmal eden geleneksel eğitim müfredatı terk edilmek zorunda kalacaktır.

Müzakere ve arabuluculuk derslerinin hukuk fakülteleri yanında avukatların meslek içi eğitimlerinde de verilmesinin diğer bir gerekçesi de, bu yöntemlerin avukatların günlük temsil faaliyetleri sırasında sıklıkla kullanılıyor olmasıdır. Bu durum bilhassa hukuk eğitiminde son yıllara kadar tümüyle ihmal edilmiş olsa da, avukatla temsilin müşterek noktası olan müzakere için geçerlidir. Avukatın uzmanlık alanına bakılmaksızın, ister sözleşme avukatlığı, ister danışmanlık, ister mahkemede tarafların temsili olsun, her branşta müzakere, avukatla temsilin önemli bir kısmıdır. Birçok ülkede hukukçular arasında uzun zaman, müzakere-nin, *tecrübeyle veya doğuştan kazanılan bir yetenek* olduğu görüşü hâkim olmuştur. Bu sebeple de müzakere ve arabuluculuğun teorisi ve pratiğinin öğrenilmesine hukukçularca değer atfedilmemiş ve bu konular avukatlar için gerekli hüneler arasında görülmemiştir. Bu tutum, hukuk fakülteleri müfredatında müzakere ve arabuluculuk derslerinin verilmeye başlanmasıyla yavaş yavaş değişmiştir⁵⁰.

Hukuk fakültelerinde müzakere eğitiminin verilmesi konusunda yapılan araştırmalar, müzakere tekniğine dayalı avukatlığın, avukatların adalet sisteminde mücadeleci sistem ve çelişmeli yargılama ilkesine dayalı olan geleneksel alışkanlık ve âdetlerini değiştirmeye başladığını göstermiştir. Müzakere eğitimi alan avukatlar, yalnızca uzlaşma görüşmelerinde değil, yargılama usûllerinde de müzakere yöntemlerini kullanmaktadırlar. Mücadeleci sistemde yetişen avukatlar ise, müzakere sürecinde de, uyuşmazlığın çözümünde iki çatışan seçeneğin olduğu veya müvekkilli için maddî anlamda pastadan en büyük dilimi almaya çalışmak gerektiğine inanmaktadırlar. Bu sebeple, hukuk eğitiminin her düzeyinde hukukçulara, farklı müzakere yöntemlerinin mevcut olduğunu, anlaşmazlığa farklı yaklaşımlar geliştirebileceklerini ve iki veya daha fazla çatışan fikrin ya da çok taraflı pozisyonların bulunduğu rekabetçi yaklaşım (pozisyon temelli müzakere) yerine, bilgi değişimi ve işbirliğine dayalı, menfaatlerin azamileştirilmeye çalışıldığı sorun çözücü yaklaşımın⁵¹ (menfaat temelli müzakere-nin)

⁴⁹ **Acton** s.259.

⁵⁰ Örneğin Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ilk defa 2005 yılında özel hukuk ve ekonomi hukuku yüksek lisans eğitiminde açılan müzakere ve arabuluculuk sınıflarının öğrenciler arasında yoğun ilgi görmesi sebebiyle bu dersler, aynı yıl lisans eğitimi düzeyinde de üçüncü sınıfın ikinci döneminde okutulan seçimlik bir ders olarak verilmeye başlanmıştır. Dersler interaktif yöntemle işlendiğinden öğrenciler üzerinde daha kalıcı bilgiler bırakmaktadır.

⁵¹ **Brown/Marriott** s.109; **Demir-Uzlaşma Sağlama** s.250; **Fisher/Ury/Patton** 17-39; **Goldberg/Sander/Rogers/Cole** s.33-46; **Lax**, David A./**Sebenius**, James K.: *The Manager as Negotiator: Bargaining for Co-operation and Competitive Gain*, New York 1986, s.29-41; **Özbek-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü** s.159-168; **Siğrı/Varoğlu** s.63-64; **UNDP**: *Temel Arabuluculuk*, Ankara 2013, s.15.

daha etkili olabileceğinin gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Farklı müzakere teknikleri, avukatların sâdece yaratıcı sorun çözme seçenekleri geliştirmelerini değil, buna ilâveten müvekkillerine, belli durumlarda hangi müzakere tekniğinin daha uygun olacağını ve rekabetçi bir müzakereciyle nasıl baş edebileceklerini önerme kabiliyetine sahip olmalarını da sağlayacaktır. Başta hukuk uyuşmazlıkları olmak üzere birçok uyuşmazlık, dava yolu dışında kalan ve tarafların karar verme ve çözüm seçeneği üretme sürecinde daha esnek hareket ettikleri müzakere, arabuluculuk ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını müstakil biçimde kullanmaları sayesinde etkin biçimde çözülebilir⁵².

§ 3. ANLAŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ EĞİTİMİ HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Mukayeseli hukukta, anlaşmazlık çözüm eğitiminin, öğrencilerin, tutum, davranış ve bilgileri üzerindeki etkilerini inceleyen birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmaların gösterdiği sonuçlar, bu eğitimlerin uygulanmaya başlandıkları günden bugüne çok faydalı olduğu yönündedir. Alternatif uyuşmazlık çözümü eğitimleri bir yenilik olarak, kısa zaman önce uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, bu eğitimlerin verimliliği hakkında yapılan araştırmaların da geçerliliği üzerinde düşünülmesi gerekse de, eldeki deliller göz önüne alındığında, araştırmaların sonuçlarının yeterince olumlu olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, uygulanmasına yeni başlanılan bu eğitimlerin, faydalı olduğu ve gençlerde birçok değerin oluşmasına katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Uyuşmazlık çözüm eğitimleri hakkında yapılan araştırmalar, bu eğitimler için çok değerli bilgiler elde edilmesini, böylelikle eğitimlerdeki eksik hususların fark edilmesini sağlamakla birlikte, bu eğitimlerin, gençlerin uyuşmazlıklarını çözerken gösterdiği tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin görülmesini de kolaylaştırmaktadır

Yapılan dört ayrı araştırmanın konuları ve sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

A) Johnson ve Johnson Çalışmaları

David Johnson ve Roger Johnson, 1988 ilâ 2000 yılları arasında yaptıkları onyediyi ayrı araştırmanın sonuçlarını bu çalışmalarında ortaya koymuşlardır. Bu araştırmalar öğrencilerin, Uzlaşmacı Olmak için Öğrenci Eğitim Programı kapsamında eğitim almadan önce ve eğitim aldıktan sonra çatışmaları yönetme kabiliyetlerini incelemek üzere oluşturulmuştur. Öğrencilerin barış sağlayıcı olmalarına yönelik olan ve onlara barışçıl tutumu öğreten bu eğitim, müfredatında ilkeli müzakere ve yapıcı anlaşmazlık çözüm hünerlerine yer verdiği için, Johnson ve Johnson araştırmasıyla yakından ilgilidir. Bu eğitimdeki nazarî esaslar, okullarda uygulanan anlaşmazlık çözüm programlarının birçoğuna hâkim

⁵² Flemin s.526-527; Gmurzynska s.846; Özbek-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.748-755; Pekcanitez/Atalay/Özekes s.1090-1091.

olmuştur. Uzlaşmacı Olmak için Öğrenci Eğitim Programının müfredatı, hem barışçıl sınıflar hem de barışçıl okul yaklaşımlarında anlaşmazlık (çatışma) çözüm eğitimini desteklemek için kullanılmış ve öğrencilerin müzakere becerilerini ne düzeyde edinebildikleri üzerinde çalışılmıştır.

Johnson ve Johnson araştırmasının bulguları, öğrencilerin aldıkları eğitimlerden, uyuşmazlık çözüm sürecini yönetmeyi öğrendiklerini, bu bilgileri tüm eğitim yılı boyunca akıllarında tuttuklarını, aralarında çıkan uyuşmazlıkları çözmek için bu yollara başvurdıklarını ve hattâ edindikleri bu bilgileri, okul yaşantıları dışındaki alanlarda, örneğin aileleriyle aralarında çıkan uyuşmazlıklarda da kullandıkları, yâni uyuşmazlık çözümü eğitimlerinin verimli olduğunu göstermiştir. Bu barışsever eğitim programında eğitim alan öğrenciler, kendilerine seçenek tanındığında, kazan-kaybet müzakerelerine girişmek yerine, sorun çözücü yaklaşımı benimsemeyi tercih etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, anlaşmazlık çözüm yollarının, akademik araştırmaları arttıracak şekilde öğretilebileceğini ortaya koymuştur. Bu eğitimler sayesinde öğrenciler rekabetçi değil, barışçıl tutum sergilemişlerdir. Bu programlar sayesinde gençler yapıcı, şiddetten uzak ve gerçekten yararlı şekilde uyuşmazlıklarını çözmüşlerdir. Nihayet, bu eğitim programını benimseyen okullarda genel olarak yetişkinler de, anlaşmazlık çözüm programının yapıcı ve katkı sağlayıcı olduğunu anlamıştır.

Johnson ve Johnson araştırmalarının ortaya koyduğu ve son derece önemli olan bir başka sonuç ise, barışçıl eğitimler sayesinde, küçük yaşta çocuklara dahi nasıl müzakere ve arabuluculuk yapılacağına öğretilebileceği olmuştur. Bu sonuç birkaç yönden önemlidir. İlk olarak müzakere ve arabuluculuk hünerleri, öğrencilerin kendi davranışlarını da şekillendirmesine yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin kendi kendilerini kontrol etmeleri, başka bir kişinin görmediği bir ortamda bile sosyal yönden onaylanan davranışlar sergilemelerini sağlar. Bu durum, öğrencinin hem şuurlu olması hem de sosyal gelişimi için büyük önem taşır. Ebeveynler genellikle gençlerin hayatında bir hakem ve hâkim gibi yargılayıcı hareket eder ve kararlar alırlar. Ebeveynler, karar verme sürecinde gençlerin yerine geçtiklerinde, gençleri sosyal becerileri kazanma imkânından mahrum ederler. Hâlbuki gençlere uyuşmazlık çözümü eğitimleriyle bu rol verilirse, gençler artık ebeveynlerinin kontrolü ve baskısı olmadan öğrenilen ilkeler doğrultusunda hayatlarını devam ettirebilirler. Gençler bu tür rolleri üstlendiklerinde, yetişkin bireyler oldukları zaman da toplum değerlerine sadık kalırlar. İkinci olarak, müzakere ve arabuluculuk becerilerini kazanan öğrenciler, bu hünerlerden yoksun olanlara göre zihnî yönden daha iyi bir gelişim sergilemektedirler. Yapılan bu araştırmalar, anlaşmazlık çözümünde barışçıl yolları kullanan, anlaşmazlıklarını yapıcı tarzda ve kendi iradesiyle çözen öğrencilerin kendilerine güvenlerinin arttığını, stres ve mücadeleyle başa çıkma kabiliyetlerinin geliştiğini ve akanlarıyla daha olgun ilişkiler kurma ve sürdürme yeteneğini kazandıklarını göstermiştir.⁵³

⁵³ Crawford/Bodine s.481.

B) Akran Arabuluculuğunu Kapsamlı Değerlendirme Projesi

Akran Arabuluculuğunu Kapsamlı Değerlendirme Projesi (*The Comprehensive Peer Mediation Evaluation Project, CPMEP*), Tricia Jones ve Temple Üniversitesinin Akran Arabuluculuğunu Kapsamlı Değerlendirme Projesi ekibi tarafından yürütülmüştür. Proje ekibi, okullarda yürütülen farklı programların, öğrencilerin çatışma çözme tavır ve eğilimleri, okul iklimi ve bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak arabuluculuğa başvurulması üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmada incelenen okullardan bazıları sadece belli bir gruba yönelik akran arabuluculuğuna sahipken, diğerlerinde tüm okulda toplu hâlde uygulanan programlar mevcut olmuştur. Bunun yanında, araştırmada ele alınan bazı okullarda akran arabuluculuğu eğitimi verilmemiştir.

Tricia Jones'ın araştırmasında özel olarak akran arabuluculuğu eğitiminin ve genel olarak çatışma çözümü eğitiminde müşahhas akran arabuluculuğu yaklaşımının gençler üzerindeki faydaları açıkça ortaya koyulmuştur. Bu araştırmada, akran arabuluculuğu programlarının gelişimi için şu göstergeler belirlenmiştir:

- 1) Akran arabuluculuğu programları, her eğitim düzeyindeki çocukların sosyal ve çatışma çözüm tavırlarını yapıcı şekilde geliştirmelerinde büyük katkı sunmaktadır. Akran arabuluculuğu programları, çocuklara daha okul çağındayken, uyuşmazlıklarla ılımlı şekilde baş etmelerini ve yapıcı bir sosyal ortam yaratmalarını öğretir. Bu eğitimlerden en büyük faydayı gören öğrenciler, bu programın doğrudan hedefi ve alıcısı olanlardır. Buna karşılık, eğitimlere doğrudan katılmayan gençler de bu programdan faydalanmıştır. Akran arabulucusu olarak eğitilen gençler, eğitimlerde edindikleri müzakere ve davranış becerilerini, şekli arabuluculuk toplantıları yanında, özel hayatlarında da kullanabilmişlerdir.
- 2) Akran arabuluculuğu programları, okul ortamında öğretmenler ve okul personelinin bakış açıları üzerinde de büyük ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Okul ortamı, verimli bir öğretim ikliminin oluşturulması, yüksek standartların sürdürülmesi, destekleyici ve barışçıl bir çevrenin tesisi ve genel itibarıyla olumlu bir atmosfer yaratılmasından etkilenmiştir.
- 3) Akran arabuluculuğu, akranlar arasındaki uyuşmazlıklarda etkili şekilde tatbik edilmiş, çok yüksek oranda anlaşmayla sonuçlanmış ve hem arabuluculara hem de uyuşmazlığın taraflarına çok yüksek düzeyde tatmin sağlamıştır. Ancak uyuşmazlık sayısının oldukça fazla olduğu dikkate alındığında, arabuluculuğun potansiyel faydaları karşısında gerektiği kadar kullanılmadığından söylenebilir.
- 4) Genel olarak bakıldığında hem belli bir gruba yönelik akran arabuluculuğu (çerçeve programlar) hem de tüm okulda toplu hâlde uygulanan programlar çok faydalı olmuştur. Belli bir gruba yönelik akran arabuluculuğu programlarının birey bazındaki sonuçları daha başarılıyken, okulda toplu hâlde uy-

günlük programlarda elde edilen genel sonuçlar (toplumsal faydalar) daha olumlu olmuştur. Belli bir gruba yönelik akran arabuluculuğu programlarında az sayıdaki kişi eğitim aldığı için, bu kişiler daha titiz eğitilmiş ve daha fazla tatbikat desteği almıştır. Bu sebeple bu programda eğitilen öğrenciler, öğrendiklerini kendi hayatlarına daha fazla aktarabilmişlerdir. Bunun yanında tüm okulda toplu hâlde uygulanan programlar daha kapsamlı bir eğitim sunduğundan, neredeyse tüm öğrenciler yapıcı bir çatışma çözüm becerisi kazanabilmiş, bu da genel olarak okul ikliminde etkili olmuş ve ılımlı bir hava doğurmuştur. Gerek belli bir gruba yönelik akran arabuluculuğu programında gerek okul genelinde toplu hâlde uygulanan akran arabuluculuğu programında çatışma çözüm eğitimi alan öğrencilerin şahsî anlaşmazlıkları azalmış, sosyal değerleri, bakış açıları ve çatışma çözme becerileri gelişmiş, hırçınlıkları azalarak daha uysal bir mizaca kavuşmuşlardır.

- 5) Akran arabuluculuğu programları, eğitimin her seviyesinde yararlı olan programlardır. Bu programlar, ilköğretim, orta öğretim ve lise çağındaki öğrenciler üzerinde çok faydalı etkiler bırakmıştır.
- 6) Yaş, cinsiyet gibi değişkenlerin, bu programın yararı üzerinde herhangi bir etkisi olmamaktadır. Akran arabuluculuğu programları, birçok farklı gruba hitap eden programlardır⁵⁴.

Akran Arabuluculuğunu Kapsamlı Değerlendirme Projesi, akran arabuluculuğu programlarının, münferit olarak öğrenciler ve genel olarak okul ortamı üzerindeki olumlu etkilerini somut bulgularla ortaya koymuştur. Proje sonuçları, hem belli bir gruba yönelik akran arabuluculuğu hem de okul genelinde toplu hâlde uygulanan akran arabuluculuğu programlarının, öğrencilerin çatışma çözüm davranışları ve okul iklimi üzerinde büyük ölçüde etkili olduğunu tutarlı bir şekilde göstermiştir. Bu yararları nedeniyle çok geçerli bir eğitim programı olan akran arabuluculuğu programının teyit ettiği bir başka gerçek ise, akranlar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla rahatlıkla çözülebileceği olmasıdır. Eğitim sisteminde arabuluculuk ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının kullanılması, çocukların iletişim kurmalarını kolaylaştırdığı gibi, âileleriyle olan ilişkilerini de olumlu bir havaya sokmaktadır⁵⁵.

C) Kolombiya Üniversitesi Öğretmenler Okulu İlk Gençlik Çalışmaları

Son yıllarda nöroloji ve çocuk gelişimi alanında yapılan bilimsel araştırmalar, kişilere hayatları boyunca etki edecek olan, kişilerin alışkanlık edinecekleri ve gerek sorunlarını çözerken gerek beşerî ilişkilerinde başvuracakları sosyal ve duygusal becerilerin, ancak ilk gençlik ve çocukluk yıllarında verilebileceğini

⁵⁴ Crawford/Bodine s.482-483.

⁵⁵ D'Alo, Grace E.: Accountability in Special Education Mediation: Many a Slip 'Twixt Vision and Practice (Harvard Negotiation Law Review 2003 Vol. 8, s.201-269), s.202.

ortaya koymuştur. Kişilere bu dönemlerinde verilen değerler, hayatları boyunca kalıcı kişilik özellikleri olacak ve kişiler hayatlarını bu değerlere göre devam ettireceklerdir. Çocuklar, yüzlerce farklı duruma karşı nasıl tepki vereceklerini, ilk yıllarında âilelerinden öğrenirler. Âile çocuk için model teşkil eder. Küçük yaşta insan ilişkilerinde sorun yaşayan çocukların bu sorunlarının çözülmesi daha kolaydır. Bu bilimsel bir gerçektir⁵⁶.

Columbia Üniversitesinde yürütülen, Soysal Duygusal Öğrenim Kapsamında Toplumda Barışçıl Çocuklar Eğitimi (*Peaceful Kids Education Communities in Social Emotional Learning*) araştırmasında, çocukların erken yaşta eğitilmesi ile barışçıl nesiller yetiştirmeyi amaçlayan programlar araştırılmış, bu programların faydalı olduğu saptanmış ve aslında her şeyin temelinin çocuklara erken yaşta eğitim verilmesi olduğu vurgulanmıştır. Barışçıl Çocuklar Eğitim Programında, çocukların âileleri ve öğretmenleri tarafından, barışçıl, ılımlı programlarla eğitilmeleri gerektiği savunulmuştur. Barışçıl Çocuklar Eğitim Programına âileleriyle birlikte katılan çocukların hırçın, kavgacı ve asosyal davranışları azalmış; siliş kişisietler yerini katılımcı, işbirliğine yatkın, kendini ve öfkesini kontrol edebilen çocuk davranışlarına bırakmıştır⁵⁷.

Âilelerin, küçük yaşlarından itibaren çocuklarına geleneksel tarzda yargılayıcı ve katı disiplin kurallarına bağı bir eğitim vermesinden ziyade, âile içinde karar verme sürecinde müzakere etme fırsatı sunmaları, farklı bakış açılarıyla ve çocuklarına irade kullanma yetkisi vererek uyuşmazlıklarla baş etmeyi öğretmeleri, bilinçli ve barışçıl nesillerin yetişmesinin ön koşuludur. Bu araştırma, müzakere ve anlaşmazlık çözüm eğitiminin sağladığı bilinç ve becerilerin, okul eğitiminden de önce âile içinde, küçük yaştaki çocuklara verilmesinin önemini göstermiştir. Bu sayede sosyal yönleri, duygu ve bilinçleri çok daha gelişmiş ve yerleşmiş kişiler topluma kazandırılmış olacak ve bu durum, genç kuşaklar yetişkin birer birey olduklarında toplumdaki dava alışkanlığının tetricen azaltılmasını sağlayacaktır⁵⁸.

D) Kolombiya Üniversitesi Öğretmenler Okulu Alternatif Lise Çalışması

Kolombiya Üniversitesi bünyesinde bulunan Uluslararası Uyuşmazlık Çözümü ve İşbirliği Merkezi (*The International Center for Cooperation and Conflict Resolution*, ICCCR), New York şehrinde bir alternatif lisede, öğrenciler için anlaşmazlık çözümü projesi hazırlamıştır. Bu projenin amacı, alternatif

⁵⁶ **Kapçı**, Emine Gül: Arabuluculuk Eğitimi (Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 4, 11 Ocak-15 Ocak 2010, Ankara Barosu 2011, s.32-36), s.32-33.

⁵⁷ **Crawford/Bodine** s.483.

⁵⁸ Toplumda kişilerin günlük sorunlarına karşı gösterdikleri tepkinin bir sonucu olan dava alışkanlığının zarları hakkında bkz. **Aeken**, Koen Van/**Gibens**, Steven/**Franssen**, Gerrit: Civil Litigiousness (Encyclopedia of Law and Society: American and Global Perspectives, Los Angeles 2007, s.962-966), s.963 vd.; **Özbek**-Anayasal Hak ve Hürriyetler s.107; **Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü s.140-148.

lise öğrencilerine ilişkin anlaşmazlık çözümü eğitimi ve öğrencilerin işbirlikçi yaklaşımlarla eğitilmelerinin etkilerini gözlemektir. Bu alternatif lise, New York şehrindeki alternatif liseler ağının bir parçası olarak 1971 yılında kurulmuştur. Yaklaşık 180 öğrenci, 14 öğretmen ve her dört kampüste bir koordinatörden oluşan bu program, New York şehri sınırları içinde yaşayan ve 19 yaşının altında olan tüm gençlerin, şehirdeki üniversite kampüslerine başvurularını ve böylelikle yüksek katılım oranına ulaşmayı hedeflemiştir. Alternatif liseye farklı yollardan öğrenci kabul edilmiştir. Okulu terk etmiş veya okuldan uzaklaştırma riski olan öğrenciler gönüllü olarak alternatif liseye başvurabileceği gibi, diğer öğrenciler lise danışmanları ya da mahkeme sistemi tarafından gönderilmiştir. Proje okul çalışanları tarafından da desteklenmiştir.

Lise çağındaki öğrenciler üzerinde bu proje kapsamında verilen eğitimler istenilen amaca ulaşmış ve ICCCR projesi, anlaşmazlık çözümü eğitimi ve işbirliğine dayalı öğrenim konusunda verimli sonuçlar doğurmuştur. Bu eğitimi alan öğrencilerde, sosyal anlamda somut gelişmeler görülmüş, öğrencilerin anlaşmazlık çözüm kabiliyetleri gelişmiş, daha ılımlı tavırlar sergiledikleri ve özgüvenlerinin geliştiği saptanmıştır.

Alternatif lisedeki öğrenciler, hayatlarında birçok sıkıntıyla karşılaşmış ve sorunlar yaşamış gençlerdir. Bu sebeple, Alternatif lise öğrencilerinin eğitilmesi ve topluma kazandırılması daha zor olmuş, program daha büyük çaba ve zor koşullar altında yürütülmüştür. Öğretmenler, zorlu koşullar ve yetersiz kaynaklarla bu projeyi yürütmüş ve nihayetinde, bu eğitimlere en çok ihtiyacı olan gençler başarılı sonuçlarla eğitim süreçlerini tamamlamışlardır. Elde edilen sonuçlar, işbirliğine dayalı öğretimin ve anlaşmazlık (çatışma) çözüm eğitiminin pek çok yönden gençler üzerinde yararlı etkiler doğurduğunu göstermiştir⁵⁹.

SONUÇ

Etkin anlaşmazlık çözüm eğitimi, ilkeli müzakere teorisinin başarısı ispatlanmış olan bulgularını esas almıştır. Anlaşmazlık (çatışma) çözümü eğitimleri hakkında yapılan aştırmaların da açıkça ortaya koyduğu üzere, bu eğitimler hangi program adı altında olursa olsun, istenilen sonuçları ve verimliliği sağlamıştır. Gençlere bu eğitimlerin verilmesiyle bilinç aşılanmış; kendi disiplinlerini, başkalarının zorlaması olmadan kendilerinin sağlaması için gençlere imkân tanınmıştır. Bu şekilde gençler, küçük yaştan itibaren sosyal ilişkilerini doğru yönetebilmeyi öğrenmişlerdir.

Uyuşmazlık çözümü eğitimleri, okullardaki ahlâk ve refah seviyesini yükseltmiş, katı disiplin kuralları ile çatışmaların çözülmesi gerektiği görüşlerini çürütmüştür. Öğrenciler, şiddet karşıtı yöntemlerle, kendi uyuşmazlıklarını kendileri çözmüş, üzerlerinde baskın bir otoriteye ihtiyaç duymamışlardır.

⁵⁹ Crawford/Bodine s.484.

Uyuşmazlık çözümü eğitimleri sayesinde gençler, okul hayatlarında, derslerinde, akranlarıyla ve âileleriyle olan ilişkilerde daha başarılı olmuşlardır. Böylece, anlaşmazlık çözümü eğitimleri, bu eğitimlere katılan gençler bakımından ciddi yararlar sağlamış ve amacına ulaşmıştır.

Mukayeseli hukuktaki akran arabuluculuğu uygulamaları göstermektedir ki, Türk eğitim sisteminde de öğrencilere, kendi anlaşmazlıklarını kendilerinin çözebileceği öğretilmelidir. Bu konuda eğitim almış eğitimciler, gençlerde, anlaşmazlıkların doğal ve sosyal bir olgu olduğunu, uyuşmazlıklarını mahkemelere taşımadan (dava konusu yapmadan) kendilerinin çözmeye gayret etmeleri gerektiği bilincini yerleştirmelidir. Böylece uzlaşma kültürünün yaygın olduğu bir topluma kavuşulacak, toplumda bu karaktere sahip bireylerin sayısının artmasıyla uyuşmazlıklar, adliyeye intikal etmeden veya etmişse de yargılama konusu olmadan çözülebilecektir. Toplumdaki artan şiddet olayları (örneğin futbol maçlarında yaşanan sebebi belirsiz şiddet vâkıaları) endişe vericidir. Toplumda uyuşmazlıkların yaygınlaşmasından ve davaların artmasından kaynaklanan sorunlar, uzlaşmaya dayalı bireyler yetiştirmek için gereken adımların yalnızca adalet sisteminde değil, millî eğitim sisteminde de gecikmeksizin atılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Tahammülsüz ve inatçı bireylerden oluşan bir toplumda sosyal barışın tesisi mümkün değildir. Sosyal ve bireysel barışın kalıcı olarak tesisi için, kişilik hakları ve hukuk kurallarına saygının ana erdem olduğu bir toplum yetiştirmek ve uzlaşma kültürünü bireylere çocukluktan itibaren aşılamak zarûrîdir.

Etkin anlaşmazlık çözüm eğitimi sâdece ilköğretim ve lise çağındaki öğrencilere değil, üniversite çağındaki gençlere de aşılanmalıdır. Bilhassa gelecekte yetişecek hukukçuklara, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları mutlaka öğretilmelidir. Böylece yeni nesil avukatlar, müvekkillerinin duygusal tikanıklıklarını teşhis edebilecek, iletişim kurmak ve müzakere yapmak sûretiyle hukukî sorunların çözümünde daha uzlaşmacı ve dostane çözüm yolları geliştirebileceklerdir.

Bu bağlamda hukuk eğitiminde de bir reform ihtiyacı göze çarpmaktadır. Hukuk eğitiminde gecikmeksizin çağdaş interaktif yöneme geçilmeli, eğitimde tatbikata daha fazla zaman ayrılmalı, öğrencilerin dava tahlilleri, sorun çözme yöntemleri, müzakere ve arabuluculuk pratiklerini yapmaları sağlanmalı, etkili iletişim yöntemleri ile açık ve kapalı uçlu soru sorma tekniklerini uygulamalı olarak öğrenmelerine gayret edilmeli ve ders saatinde gerekli boşalmanın olması için müfredatta ders ayıklaması yapılarak, çağdaş hukuk tatbikatında yeri olmayan dersler ayıklanmalıdır.

Teorik bilgi aktarımı ve bu bilgilerin test sınavlarıyla sorgulanması şeklindeki hukuk eğitimi, öğrencinin muhakeme yeteneğini körleştirdiğinden terk edilmelidir. Hukuk fakültelerinde uygulamaya dayalı hukuk eğitimine geçilmeli, hukuk klinikleri kurulmalı, bu hukuk kliniklerinde öğrencilere emsal vâkıalar

temelinde uygulamalı olarak uyuşmazlıkları vasıflandırma, çözümleme, tahlil etme, müzakere ve arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yollarıyla çözme ve son çare olarak dava açma ve yürütme konularında tatbikat yaptırılarak, dersler bu tatbikatlar ekseninde yürütülmelidir. Sınav ve ders geçme sisteminde, hukuk kliniklerinde öğrencilerin eğitim dönemi içinde yaptıkları tatbikatlar da değerlendirilmelidir.

Hukuk fakültelerinin öncelikli amacı, müstakbel hukukçuları, adalet hizmetlerini doğru ve kaliteli şekilde sunmaya hazırlamak ve onlara analitik düşünme, karşılaştıkları meseleler hakkında zamanında ve doğru muhakeme edebilme kabiliyetini kazandırmaktadır. Hukuk mesleğinde beceri eğitimi, deneysel öğrenme ve uygulama ile ilgili yetkinliklerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Pratiğe dayalı eğitim modüllerinin oluşturulması ve fiilen uygulanabilmesi için hukuk fakültelerinin öğrenci sayıları azaltılarak, fiili olarak derse devam zorunluluğun olmamasından kaynaklanan “*kalabalık sınıflı açık öğretim modeli*” yerine, her öğrencinin derse devam ettiği ve aktif katılım sergilediği *fiili örgün öğretim sistemine* geçilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA*

- Acton**, Kenneth W.: The Impact of Mediation on Legal Education and on the Profession (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.256-260).
- Akyüz**, Yahya: Türk Eğitim Tarihinde Okullarda Disiplin Anlayış ve Uygulamalarına Bir Bakış (II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: “Yargı Öncesi ve Yargılama Süreci”, Ankara 2003, s.27-42).
- Brown**, Henry/**Marriott**, Arthur: ADR Principles and Practice, London 1999.
- Bush**, Robert A. Baruch/**Folger**, Joseph P.: Arabuluculuk ve Getirileri, Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı (Çev. Gamze Sart), Ankara 2013.
- Cottam**, Glenda L.: Mediation and Young People: A Look at How We’ve Come (Creighton Law Review 1996, Vol. 29, s.1517-1545).
- Council of Europe**: The Administration and you, Principles of administrative law concerning the relations between administrative authorities and private persons, A handbook, Germany 1996.
- Council of Europe**: Alternatives to Litigation between Administrative Authorities and Private Parties: Conciliation, Mediation and Arbitration Proceedings, Multilateral Conference, Lisbon (Portugal), 31 May-2 June 1999, Germany 2000.
- Council of Europe**: Alternatives to Litigation between Administrative Authorities and Private Parties, Recommendation Rec (2001) 9 and explanatory memorandum, Council of Europe 2002.
- Commission of the European Communities**: Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, Brussels 2002.
- Council of Europe**: Mediation in Civil Matters, Recommendation Rec (2002) 10 and explanatory memorandum, Legal Issues, Strasbourg 2003.
- Crawford**, Donna K./**Bodine**, Richard J.: Youths, Education, and Dispute Resolution (The Handbook of Dispute Resolution, San Francisco 2005, s.471-486).
- D’Alo**, Grace E.: Accountability in Special Education Mediation: Many a Slip ‘Twixt Vision and Practice (Harvard Negotiation Law Review 2003 Vol. 8, s.201-269).
- Demir**, Şamil: Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi, Ankara 2014 (**Demir-Uzlaşma Sağlama**).
- Einesman**, Floralynn/**Morton**, Linda: Training a New Breed of Lawyer: California Western’s Advanced Mediation Program in Juvenile Hall (California Western Law Review 2002, Vol. 39, s.53-68).
- European Committee on Legal Cooperation**: 75th meeting, Revised Draft Recommendation Rec (2001) XX on Alternatives to Litigation between Administrative Authorities and Private Parties and Explanatory Memorandum, Strasbourg 2001, s.2-3.

* Dipnotlardaki atıflar, yazarların soyadına göre alfabetik sırayla yapılmıştır. Bibliyografyada kısaltılmış şekilleri ayrıca gösterilmeyen eserler, metinde yazarların soyadı ile belirtilmiştir. Aynı yazarın birden fazla eserine yollama yapılmışsa, kullanılan kısaltmalar parantez içinde ayrıca gösterilmiştir. Metinde, ilgili olduğu konu hakkında okuyucuya kaynak göstermek amacıyla atf yapılan eserler bibliyografyaya alınmamıştır.

European Committee on Legal Co-operation/Project Group on Administrative Law: Draft Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on Alternative Means of Settling Disputes between Administrative Authorities and Private Parties, Think paper regarding the possible inclusion of Ombudsmen in the draft recommendation, Strasbourg 2001.

Farrow, Treyor C.W.: Dispute Resolution, Access to Civil Justice and Legal Education (Alberta Law Review 2005/3, Vol. 42, s.741-801).

Fisher, Roger/Ury, William/Patton, Bruce: Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving in, New York 1991.

Fleming, Robben W.: Reflections on the ADR Movement (Cleveland State Law Review 1968, Vol. 34, s.519-529).

Gmurzynska, Ewa: Influence of Mediation on Transformation of Legal Representation (Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan, C. 1, İstanbul 2014, s.835-850).

Goldberg, Stephen B./Sander, Frank E.A./Rogers, Nancy H.: Dispute Resolution, Negotiation, Mediation and Other Processes, New York 1999.

Haft, William S./Weiss, Elaine R.: Peer Mediation in Schools: Expectations and Evaluations (Harvard Negotiation Law Review 1998 Vol. 3, s.213-270).

Hamilton, Jonnette Watson: The Significance of Mediation for Legal Education (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.280-294).

Kapçı, Emine Gül: Arabuluculuk Eğitimi (Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 4, 11 Ocak-15 Ocak 2010, Ankara Barosu 2011, s.32-36).

Kekeç, Elif Kısmet: Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, Ankara 2014.

Konuralp, Halûk: Adil Yargılanma Hakkı Açısından Hukuk Usulünde Çözüm Arayışları (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, 2005/14, s.65-79).

Lax, David A./Sebenius, James K.: The Manager as Negotiator: Bargaining for Co-operation and Competitive Gain, New York 1986.

Lempereur, Alain: Negotiation and Mediation in France: The Challenge of Skill-Based Learning and Interdisciplinary Research in Legal Education (Harvard Negotiation Law Review 1998, Vol. 3, s.151-174).

Menkel-Meadow, Carrie: The Trouble with the Adversary System in a Postmodern, Multicultural World (William and Mary Law Review 1996, Vol. 38, s.5-44).

Moberly, Robert B./Kilpatrick, Judith: Introduction: The Arkansas Law Review Symposium on Alternative Dispute Resolution (Arkansas Law Review 2001, Vol. 54, s.161-169).

Morris, Catherine: The Moulding of Lawyers: ADR and Legal Education (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.271-279).

Özbek, Mustafa: Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarına Genel Bir Bakış (GSÜHFD, Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan, 2004/1, s.261-292) (Özbek-Genel Bir Bakış s.266-267).

- Özbek**, Mustafa: Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması (Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan, Ankara 2006, s.441-502) (**Özbek**-Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması).
- Özbek**, Mustafa: İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (I) (TBBD 2005/56, s.90-132).
- Özbek**, Mustafa: İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usuller (II) (TBBD 2005/57, s.82-134).
- Özbek**, Mustafa: Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (TBBD 2007/68, s.265-320) (**Özbek**-Avrupa Birliği).
- Özbek**, Mustafa: Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları ve Çocuk Arabuluculuğu (Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan, İstanbul 2008, s.449-466) (**Özbek**-Onarıcı Adalet Programları).
- Özbek**, Mustafa: Anayasal Hak ve Hürriyetler İle Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk (Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı IX, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, Ankara 15-16 Ekim 2010, Türkiye Barolar Birliği 2012, Yayın No: 215, s.107-154) (**Özbek**-Anayasal Hak ve Hürriyetler).
- Özbek**, Mustafa: Arabuluculuk Eğitimi (Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 4, 11 Ocak-15 Ocak 2010, Ankara Barosu 2011, s.46-51) (**Özbek**-Arabuluculuk Eğitimi).
- Özbek**, Mustafa: Çocuk Adalet Sisteminde Onarıcı Adalet Anlayışı ve Çocuk Arabuluculuğu (Uluslararası Çocuklar için Adalet Sempozyumu, 5-7 Aralık 2012 Ankara, Adalet Bakanlığı, Türkiye Adalet Akademisi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, UNICEF Türkiye, Ankara 2013, s.27-53) (**Özbek**-Çocuk Arabuluculuğu).
- Özbek**, Mustafa Serdar: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C. 1, 2, Ankara 2016 (**Özbek**-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü).
- Pekcanitez**, Hakan/**Atalay**, Oğuz/**Özekes**, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku, Ankara 2013.
- Riskin**, Leonard L.: Mediation and Lawyers (Ohio State Journal on Dispute Resolution 1982, Vol. 43, s.29-60).
- Sander**, Frank E.A.: Alternative Dispute Resolution in the Law School Curriculum: Opportunities and Obstacles (Journal of Legal Education 1984, Vol. 34, s.229-236).
- Sığrı**, Ünsal/**Varoğlu**, A. Kadir: Müzakere ve Arabuluculuk, İş, Yönetim, Diplomasi ve Hukukta Uyuşmazlıkların Çözümü, Ankara 2013.
- Street**, Laurence: The language of alternative dispute resolution (The Arbitration and Dispute Resolution Law Journal, 1992/September, Vol. 1, s.144-148).
- Street**, Laurence: Mediation and the judicial institution (The Arbitration and Dispute Resolution Law Journal, 1997, Vol. 6, s.88-90).
- Şahin Ceylan**, Şule: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, İstanbul 2009.

- Özmumcu**, Seda: Uzak Doğu’da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış, İstanbul 2013.
- Tekin**, Uğur: Almanya Gençlik Ceza Adaleti Sisteminde Gençlik Yardım Hizmetleri (II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: “Yargı Öncesi ve Yargılama Süreci”, Ankara 2003, s.187-197).
- Zweibel**, Ellen: Where Does ADR Fit in the Mainstream Law School Curriculum (Windsor Yearbook of Access to Justice 1999, Vol. 17, s.295-303).

TEHLİKE SORUMLULUĞU VE TÜRK BORÇLAR KANUNUNUN 71. MADDESİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Çağlar ÖZEL

Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Dr. Öğr. Adem KELEŞ

Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

ÖZET: Yeni Türk Borçlar Kanunu 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girdi. 6098 sayılı yeni Türk Borçlar Kanunu mülga 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda yer almayan bazı yeni kurumlar getirdi. Genel tehlike sorumluluğu da bu yeni kurumlardan biridir. Bu çalışmanın konusu Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen (TBK m.71) genel tehlike sorumluluğudur. Haksız fiil sorumluluğu genel olarak kusur prensibine dayanmaktaydı. Kusursuz sorumluluk istisnai nitelikteydi. Bu düzenleme ile, bir kusursuz sorumluluk olan tehlike sorumluluğu istisnai olmaktan çıkmıştır. Böylece Türk Sorumluluk Hukuku sistemi de değişime uğramıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, Tehlike Sorumluluğu, Genel Tehlike Sorumluluğu, Denkleştirme, Türk Borçlar Kanunu m.71.

Some Thoughts on Danger Liability and Article 71 of Turkish Code of Obligations

ABSTRACT: The new Turkish Code of Obligations entered into force on 1 July 2012. Code of Obligations no. 6098 brought new institutions that did not exist in the abrogated Code of Obligations no. 818. One of these new institutions is general strict liability. The subject of this paper is general strict liability regulated under Turkish Code of Obligations (Art. 71). Tortious liability was generally based upon the principle of culpa. Absolute liability was exceptional. With this new regulation, strict liability which is a form of absolute liability is no longer exceptional. Concordantly, Turkish Liability Law system has undergone changes.

Keywords: Liability, Strict Liability, General Strict Liability, Equalization, Turkish Code of Obligations Art.71.